Масса а мехкий пролетареш, вӏашагӏкхета!

Серлало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») ОРГАН ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОЙ АССР

Газет арадувла 1923 шера денэ • ШИНАРА, 23 сентябрь, 1975 шу. • № 111 (5185). • Мах 2 кеп.

КПСС XXV съезда накъадолхаш

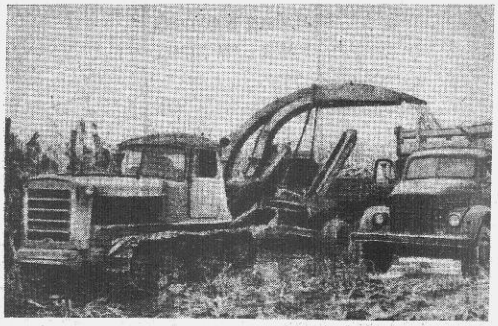

Укх шера боккха теркам тӀабахийтаб Наурски района «Победа» яхача комсаш лелачеа совхозе доакъар Ӏалащдара. ГӀожен мошеи доакъар планагӀа эшачул дукхагӀа Ӏалашдаьд. ХӀанз хьажкӀаш чуийца бовла гарга ба механизатораш. ХьажкӀаш хьатта дӀаувз, хӀаьта аьта гӀадамаш комсех Ӏайда хьаьнначa отходащца цхьана силоса фермерча кӀоага чу дехк. ХӀанзле 1800 тонн моша гӀадамаш силоса кӀоагашка дехкад.

СУРТА ТӀА: хьажкӀаш хьокхаш я Суетнов Иван Никифоровича агрегат.

Т. АРЧАКОВА сурт.

ХЬАЖКӀАШ ЧУЭЦЦАШЕ А ЛАЬТТА ОАХ

Наьсарен района «Октябра 40 шу» совхоза механизатораша доккхий социалистически декхараш тӀайийцад пятилетка тӀеххьарча шера паччахьалкхенга хьажкӀаш йохкара. Шоай декхараш кхоачащде гӀерташ шоай мел бола низи хьинари ура а оттадаь къахьийгар лаьтта леладераша. Дика аьхача, кӀаьддаьча, минеральни а органически а удобренешца хьаьндаьча лаьтта дӀайийра хьажкӀаш. Цул тӀехьагӀа шозза цакхаш даьхар, кхозза культиваци йир, аммиачни селитра а тохаш...

ХӀанз хьаэттай хьажкӀаш чуэца ха. Цхьатарра арабаьнаб боахама механизатораш уж чуэца.

...Гайтов Султана звенос кхеьча 200 гектар хулача хьажкӀий кхай тӀа да тхо. Цхьаннена тӀехьа шоллагӀа яр а йолаш хьалйоагӀа комбайнаш. Царна уллув я «Назрановски сельхозтехника объединени» яха йоазув наӀараштa тӀадола машинаш. Аьта гӀадамаш хьайбаша Ӏа доаккхаргдолча моттигашка дӀакхухь пар. Шерра социалистически яхь а йоржаяь къахьегаш ба комбайнераши шоферашu. Цхьа гӀад Ӏодожийтац пар, чӀоагӀа кхом бу доакъара. ХьажкӀаш хьокхача хьалхара моттиг лелаю коммуниста Измайлов Валере. Дийнахьа 5—6 гектара тӀара хьажкӀаш чуэц цо, норма 3,5 гектар мара йоацача. Тхо цига хиннача дийнахьа карара-кара тела цӀе вымпел цун трактора тӀа ягӀар.

— Тхо ер болх бе доладелча денз Валерий хьалха ва,— йоах отделене управляюще Дзауров Башира. — Цул дукха тӀехь ца вусаш бу болх къаьнача механизатора Евлоев Бек-Хана а.

Дика къахьегарца белгалбаьнаб укхаза хьажкӀаш хьатта дӀахкухьаш бола Евкуров Руслан, Келигов Мухьмад-Башир. Денна нормаш 120—140 процент кхоачашъю цар.

Комбайнаш чаххьаьннача моттигашка кулгашца лехьъю хьажкӀаш. Цу гӀулакха юртара нах оарцагӀбаьннаб. Уж хьажкӀаш лохьъеча бригадана кулгалдеш ва Горбаков Тухан.

— Ӏалаьмате дика бу наха болх, — йоах Тухана. —Цхьа хьажкӀа влийтац кхай тӀа. Белгалбаха лов Гасаров Тушол, Беков Ӏалихан, Осмиев Башир.

— Тха боахаме чуя еза еррига а хьажкӀаш 900 гектар я. 500 гектар гаргга хьажкӀаш чуийца даьннад тхо, — йоах совхоза парткома секретара Арчаков Хасолта. — Цхьан кӀира йисте даргда юхейисараш чуена, хаоттам кхы ца талхе.

ХӀара гектара тӀара юкъера лаьрхӀача 25—28 центнер хьажкӀаш йоал. ХӀаьта Гелисханов Ювсап кертте латтача звеной кхай тӀара хӀара гектара тӀара 30 центнерага дӀакхоачаш чуэц уж. Укх шера хиннача йокъалга хьежача из дика толам ба.

ХьажкӀаш чуийца кхаш цу сахьате оах. 18 трактор я укхаза лаьтташ оахаш. Дика къахьегарца белгалбаьннаб механизатораш Бургалов Аби, Анохин Анатолий, иштта кхыбараш а. Денна шиъ—шиъ-ах норма йовккх царех хӀаране.

Л. САГОВ,
тха собкорр.

Месячник кхайкадаьчул тӀехьагӀа...

Вайна ма-харра, дукха ха йоацаш КПСС обкома бюрон Нохч-ГӀалгӀай АССР Министрий Советои доакъар Ӏалашдара месячник кхайкадир. Из бар республика боахамашка хьайбаш Ӏаигара даххал доакъар Ӏалашде вӀаштӀехь ца даларца дувзаденна баь тӀахьехам. Месячник кхайкадаьчул тӀехьагӀа Наьсарен района «Экажевский» совхоза къахьегамхоша шоай юкъарча собранешка дийца а дийца лаьрхӀар ерригача торонех пайда а эцаш планагӀа догтӀаш долчул дукхагӀа хьайбашта доакъар Ӏалашде. ХӀара отделене, бригадо социалистически декхараш тӀайийцар. Дика дӀадоладелар из гӀулакх. Лоацача хана 11 эзар тонн силос еллар. Из вӀаштӀехьдаьлар комбайнераша, доакъар хьатӀаозаш болча шофераша, кхычар хьинари низи ца кхобеш къахьегарах. Шерра яьржача социалистически яхьа хьалхара моттиг яккхачоа карара-кара тела цӀе вымпели ахчан премии лу. Царех ба Сапралиев Мухьмад, Нальгиев Осман, Измайлов Ахьмад. Денна 140—160 тонн силос йоаккх цар шоай комбайнащца, нормагӀа 90 тонн йолча.

Массаза а кхашка ба электросварщик Аушев Ӏийсан слесарь Албогачиев Билани. Цу сахьате тоайийя дӀайолайолийт цар еха комбайн.

Доакъар дӀакхухьаш доккха новкъостал ду совхоза Наьсарен автобоахамерча шофераша. Денна шоай нормаш тӀеххкоачашъеш болх бу Мерешкова, Курсаева, Сапралиева, иштта кхычар.

Шеко яц планал доагӀачул дуккха дукхагӀа доакъар а кийчдаь «Экажевский» совхоза болхлой баха боагӀача бесса КПСС XXV съезда накъагӀоргхиларах.

С. АЛИХАНОВ.

Мишта лел хьажкӀаш дӀалулга

Цхьаккха а хьажкӀа кхай тӀа ца уллийташ берригa хьувкъам сихагӀа чуэца герташ къахьегаш ба республика колхозашкареи совхозашкареи механизатораш, шофераш, боахамашта новкъостала баьхка городий предприятешкареи организацешкареи болхлой, юрташкара нах. ХӀара денна дукхагӀа хул хьажкӀаш чуийца кхаш, цунга хьежжа дӀа а лу уж паччахьалкхенна.

22-гӀа сентябрь тӀакхоачаш вай республика колхозашкеи совхозашкеи Даьхен амбарашка чутессай 11174 тонн хьажкӀаш.

Паччахьалкхенна хьажкӀаш дӀалулга хьалха а санна дикагӀа лел Шалински района боахамашка. Цар хӀанзле а дӀачуеннай 2961 тонн хьажкӀаш, Грозненски районо — 2200 тонн, Урус-Мартановски районо — 2064 тонн, Сунженски — 1301 тонн, Ачхой-Мартановски — 920 тонн, Надтеречни — 770 тонн, Назрановски — 522 тонн, Гудермесски районо — 163 тонн.

ХьажкӀаш дӀалулга геттара эсала лел Шелковской, Малгобекски, Наурски, Советски районий боахамашка. 22-гӀа сентябрь тӀакхоачаш Шелковской районо — 102 тонн, Малгобекски — 96 тонн, Наурски— 65 тонн, Советски районо — 11 тонн мара хьажкӀаш дӀачуеннаяц.

КЕРДАЧОА — ШЕРРА ТКЪАМАШ

Дукха ха йоацаш «Учительски газета» тӀа кепатеха арадаьккхад города хьехархой КПСС XXV съезда баха мабоагГӀара накъабахара, «Образцови коммунистически города — образцови школаш» яхаш девиз а йолаш болх бара тӀахьийхача московски итт школерча педагогий кхайкхарал.

— Материальни рузкъа хьакхоллаш дац тхо, — яздора Москверча просвещенцаша. — Тха къахьегамах хьахиннараш озаш а дусташ а дац, сомашца лоархӀаш дац. ХӀаьта а, школайчул маьхегӀа а йолаш цхьаккха продукци яц. Уж нах ба, коммунизм хьалъеш боахка къона нах.

Москвичаша дӀадоладь патриотически гӀулакх чӀоагГӀа хьаллаьцад вай республика хьехархошта юкъе.

Цхьайолча школашка хьайийлла партийни собранеш хиннай. ЧӀоагГӀа хьашт долаш къамаьл хилар цига керттерчох лаьца — педагогически къахьегам эргабаькха тоабара хьакъехьа. Москвичий кхайкарал хьал а лоацаш, цу школай педагогически коллективаша республикера хьехархой отряд тӀахьийхай школьникашта дешар хьехилгеи кхетам лулгеи дӀахо тоадарца парте XXV съезда накъаяхара.

Нохч - ГӀалгӀай АССР просвещене министерства коллеге къоабалдаьд республикерча дикагӀйолча школаща дӀадоладаь гӀулакх, хьакхайкадаьд «Образцови коммунистически города — образцови школаш» яха болам Нохч - ГӀалгӀайчен массе метте дӀабаржаргхиларах ше дог тийша хилар. Лохе кепатох республикерча хьалха латтача педагогически коллективай кхайкарала текст.

НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ АССР ХАЛКЪА ОБРАЗОВАНЕ БЕРРИГАЧА БОЛХЛОШКА

Деза новкъостий! Дешархошта дешар хьехалгеи кхетам лулгеи тоадара хьакъехьа вайна дагадоахкараши вай уйлаши дика хьахьекхай столицерча итт школа педагогически коллективаша даьча, парте Московски городской комитетои Моссоветои къоабалдаьча «Хьокхамеча коммунистически города — хьокхаме школаш» яхача кхайкарал тӀа. Тхой коллегаша дӀадоладаь гӀулакх хьал а лоацаш, КПСС XXV съезда даха ма-доагГӀара накъадаха кийч а луш, оаха декхараш тӀаэц:

Массане а юкъарча юкъерча образованега довлилга укх шера дизза чакхдаккха.

Дуккхача проблемашта юкъера юха а хьакъоастаю оаха тхоашта керттеръяр — урока чулоацами методикеи эргаькккха тоаяр. Оаха декхар тӀаэц хӀара уроках дешархошта марксистско-ленински мировоззрени луш йола средство е, цун идейно-теоретически Ӏилмани боарам лакхбе, дешара керда программаш бокъонца кхоачашъелга вӀаштӀехьдаккха.

Дещара кабинетий материальни база хадданза йиза лоаттас, дешар хьехара кабинетни система торонех урокаш эргаяьха тоаярaи цар эффективность лакхъяраи биззагӀа пайда эца.

Дешархошта марксистско-ленински мировоззрени чуйоссае. КПСС Нохч-ГӀалгӀай обкома X пленума решенешка хьежжа интернациональнии атеистически кхетам балара болх чӀоагӀбе.

Республика халкъа боахама специалистий кадраш кийчъяра школа лоархӀам хӀанзарча хьалашка лакхбеннаб. Оаха тхоашта хьалхашка декхар оттаду шефство лелаеча предприятешца цхьана школьникаш тӀа-тӀа дикагӀа къахьега Ӏомабе, дешархоша профессиональни лостам белгалбоаккхаргбола гӀулакх леладе, вахара никъ сакхетаме харжа уж кийчбе.

Оаха дег тӀара къоабал а яь хьатӀаэц дешархошта дикагӀа хьехари кхетам балари ше ма-дарра хьехархочох, цунка бехктокхам хетарах, идейно дог тийша из хиларах, цун квалификацехи культурахи тийша да яхаш йола московски коллегай уйла. Оаха хадданза лакхъергья къонача педагогий квалификаци, царна дӀатергья опыти педагогически говзали.

Оаха дика кхетаду, уж декхараш кхоачашдара чӀоагГӀа къахьега дезаргхилар. Цхьабакъда халонаша вай юхасоцаде йиш яц. КПСС XXV съезда даха ма-доагГӀара накъадахаре тӀехьарча деррига халкъа боламо дегаш гӀоздаьха бола тха школашкара хьехархой хьамсарча Коммунистически партеи Советски правительстваи вайна хьалхашка оттадаь вай сийлахь-йоккхача Даьхеи бизза бола гражданаш хьалкхебара дика декхараш толаме кхоачашде бокъонца лаьрхӀа ба.

Республика халкъа образоване берригa болхлой тӀахьех оаха «Хьокхамеча коммунистически города — хьокхаме школаш» яхаш девиз а йолаш хӀанз болх беча московски школай педагогически коллективашка дӀадоладаь гӀулакх хьал а лаьца, КПСС XXV съезда даха ма-доагГӀара накъдахар духьа шерра социалистически яхь йоаржаяра, советски школана хьалхашка латта доккхий декхараш кхоачашдеча юкъе шоашкара доагГӀаш дола дакъа лацара.

Город Грознерча №№ 56, 11 йолча школай, № 1 йолча школа-интерната, Урус-Мартановски районерча Комсомольски юкъерча школа, Шалински районерча № 2 йолча Аргунски юкъерча школа, Грозненски районерча № 1 йолча Алхан-Калински юкъерча школа, г. Назранерча № 3 йолча юкъерча школа педагогически коллективаш.

М. Д. БАДЖБУДЖАЦА Н. В. ПОДГОРНЕ ХИННА КЪАМАЬЛ

19 сентябре Кремле Азеи Африкаи халкъий солидарноста Организаце Совета XII сессе балха юкъе дакъа лаца Москве вена Ӏарбий социалистически возрождене Парте Региональни (сирийски) кулгала генеральни секретара заместитель М. Д. Баджбудж тӀаийцар КПСС ЦК Политбюро члена, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Н. В. Подгорне.

Сирийски Ӏарбий Республика президента Х. Асада доттагӀал тӀехь дайта къамаьл Н. В. Подгорнега дӀадир М. Д. Баджбуджа.

Безамеча, доттагӀала хьалашка къамаьл деча хана уж дӀа-юха дагабаьлар Советски Союзаи Сирийски Ӏарбий Республиканеи юкъе цхьана леладу гӀулакхаш дӀахо дегӀадоаладареи Гаргарча Малхбоалерча хьалеи дешаех шоашта хетачоа.

(ТАСС).

«СОЮЗ-АПОЛЛОН»: программа дӀахо йода

20 сентябре Москве кхаьчаб космосе яьча советско-американски эксперимента доакъашхой — «Аполлон» яхача кема экипажа членаш.

— «Союза—Аполлона» программа хӀаиз а чакхъяьннаяц, — аьлар СССР летчик-космонавта, авиаце инарал-майора А. А. Леонова ТАСС-а обозревателa ше жоп луш. — Советски американски кемаша баь никъ — из, бакъдар аьлча, программа бухь ба, цхьабакъда цун тӀеххьара корта бац. Цкъа-дале, тхо — экспериментa доакъашхой, цкъа итташ е эзаш да. Проекта директораш СССР-гара профессор К. Д. Бушуеви США-гара доктор Г. Ланнии керте латтача группаша болх бу эксперимента Ӏилмани технически результаташ оттаергйолча документа тӀа. Цунна юкъе гӀоргья советски американски экипажий докладаш а.

— Тхой балха отчета тӀа, — дӀахо дувц технически Ӏилмай кандидата В. Н. Кубасова, — кема ерригача системай, оборудоване, приборий балха анализ е а мах бе а хьежад тхо. Къаьстта уйла тӀаяхийтар керттера маневраши операцеши чакхъяхара — кемаша шоайла лахари вӀаши гарга дигари, вӀашагӀа хоттар. ХӀаьта доклада къаьстта корта бар лоала а яь вӀашагӀтехашин мехкя Ӏилмахойи специалистийи талантa опыти я аьна йиззача бокъонагӀа ала мегаргдолаш йолча универсальни андрогинни увела торонаш баь мах.

— Миштад никъ беча хана яьча Ӏилмани технически экспериментех хьахиннараш?

— Цу хаттара жоп дикагӀа лургда задани а енна тхога тохкамаш дайтача специалисташа, — йоах В. Н. Кубасова: — Космосе гулъяь материалаш къоастаяь бовлла боахк СССР Ӏилмай Академе дукхача институтий болхлой. Тхога хоам баьб, масала, «искусственно малх лацийтар» суртташ геттара дика а хиннад, астрофизикий теркам цар чӀоагГӀа тӀа а эзаб, аьнна.

«Союзеи» «Аполлонеи» экипажаш СССР-е гӀолла гобаккха гӀоргхиларах ше дувцаш, А. А. Леонова аьлар: — Цхьана дувца хӀамаш да тха американски коллегаща Томас Стаффордаца, Вэнс Брандаца, Дональд Слейтонца. ЧӀоагГӀа цхьана тоаш болх баьб оаха, хьоашал тессад. Цхьабакъда, алхха профессиональни тоамбар хиларал совгӀа, никъ чакхбаьннача тӀехьагӀа творчески хьинар чӀоагГӀа аьга дейнад тха, хӀана аьлча космонавтика санна долча прогресса чоалханеча даькъе цхьана леладеча дунен халкъашта юкъерча гӀулакхай шийтайпарча акта доакъашхой хила дийзад тха. Эггара тӀехьагӀа гуш тхой американски коллегаща ши бутт хьалхагӀа космосе бӀаргадайнад тхо — 18 июле. ХӀанз, лаьттан тӀа, ши кӀира доаккхаргда оаха цхьана. Мехка гӀолла гобаккха тхоаш долхаш американски коллегашца цкъа даха оаха тренировкаш яьча Звездни городокера дӀадолалургда тхо. Мехка тайп-тайпарча городашка хургда тхо, предприятейи Ӏилман институтийи коллективашца вӀашагӀдетталургда. «Союз-19» яхача кема экипажо, а октябрь бетта юккъе США яха дерхӀ.

Къамаьл чакхдоалаш Л. Леоновеи В. Кубасовеи белгалдаьккхар, мехкашеи халкъашеи цхьана гӀулакхаш леладара, царца Ӏилмаи техникаи даькъе а цхьана гӀулакхаш леладара доазонаши торонаши боарам боашаш шерьенна Европерча кхерамзленнии цхьана гӀулакхаш леладереи дешашта йолча Совещане. ТӀехьара акт тӀаийцачул тӀехьагӀа. КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежнева маьллара, «саг лархӀара, из машара хьалашка вахареи кхоанарча денга бӀубенна хьежарен йоакхо яра уйла чулаьцаз» положенеш а йолаш долча цу документа тӀа белгалдоаккх, халкъаща цхьана Ӏилмa-технически гӀулакхаш леладелга ловрхӀаме хилар. Из документ мога а деш, къоабал а деш, советски космонавташа белгалдоаккх, шоай вахар космонавтикана, космически аре таххара, лаьттан Ӏалама ресурсаши цун биосфереи Ӏомаяра хетадаьраштa юкъарча доашаш йоагӀаш йола раздел а цу тӀа хилар.

А. РОМАНОВ.

ОБЩЕСТВЕННОСТА ТЕРКАМА ЮКЪМЕТТИГЕ

БРЮССЕЛЬ, 20 сентябрь. (ТАСС). Укхаза болх дӀаболабаьб Европерча кхерамзленнеи цхьана гӀулакхаш леладараи тӀехьарча Дунеи халкъашта юкъерча комитета сессе. Сессе баьхкаб ткъаьх совгӀча мехка общественноста а хӀаьта иштта дунеи халкъашта юкъерча ткъаьь организаце а, цу даькъе Деррига дунеи Машара Совета, ЮНЕСКО викалаш. Сессерча советски делегацена керте латт СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета председатель, Европерча кхерамзленнеи цхьана гӀулакхаш леладараи тӀехьарча Советски комитета председатель А. П. Шитиков.

Сессе доакъошхой теркама юкъмоттиге — Европерча кхерамзленни цхьана гӀулакхаш леладареи дешашта йолча Совещанех хьахиннараш а совещане итогаш кхоачашъяра европейски общественносто чакхдоахача гӀулакхий программа а ювцилга.

Сесса ше къамаьл деш А. П. Шитикова аьлар, ерригача Европа юкъарча совещане толам балара дерригача дунен тӀа бе а боагӀаш мах бу дунен халкъашта юкъерча исторически событе санна, хьаькъала сийлахь-йоккхача коталои санна. Советски Союза общественносто дег тӀара къоабалъю совещане итогаш. Советски халкъо массава раьза а долаш къоабалбаьб КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежнев керте а волаш СССР делегаце баь болхи Хельсинке хиннача совещане цо даь къамаьли.

ЛЕКТОРИЙ СЕМИНАР

«КПСС XXIV съезда арахьара политически программа—кхоачашъеш я» яхаш тема а йолаш 1975 шера 9 сентябрера 12 сентябре кхаччалца город Челябинске хиннача РСФСР лекторий - международникий массаза болх беча семинара-совещане шоллагӀча заняте материалех лаьца лекторий-международникий, историкий, экономистий, политинформаторий группай кулгалхой, лакхерчеи юкъерча специальнии дешара заведенешка общественни Ӏилмаш хьехача преподавателий республикански семинар хилар 20 сентябре КПСС Нохч-ГӀалгӀай обкома политически дешара ЦӀагӀа.

ШоллагӀча заняте темаех лаьца хоамаш дир цун доакъашхоша:

П. В. Ивакина — «Знание» яхача Общества Нохч-ГӀалгӀай республикански организаце правленерча СССР арахьарча политиканеи дунеи халкъашта юкъерча гӀулакхаштеи пропаганда еча Ӏилма-методически совета Бюро председатела заместитела: Европейски кхерамзлеина тӀехьарча къовсама керда этап (Европерча кхерамзленнеи цхьана гӀулакхаш леладареи дешашта йолча Совещане итогех). СССР экономически дегӀаккхувлара актуальни проблемаш. Дунеи халкъашта юкъерча темаех лаьца лекцеш кийчъяреи ешарен методика. «Знание» яхача Общества организацеша КПСС XXV съезда кийчлуча юкъагӀа СССР арахьарча политикана ю лекционни пропаганда тоаяра декхарий хьакъехьа;

В. В. Баикина — КПСС Нохч-ГӀалгӀай обкома пропагандаи агитацеи отдела лектора: «Арахьарча экономически бувзамий даькъера КПСС политика. Социалистически экономически интеграци: дегӀаахари перспективаши. Маоистски кулгалхой чуреи арахьареи политика. Португалера революци: дегӀаахара халонаши перспективаши.

В. Д. Клочкова — академика Миллионщикова цӀерагӀча Грозненски мехкдаьтта института вокххагӀволча преподавателa, «Знание» яхача Общества Нохч-ГӀалгӀай республикански организаце правленерча СССР арахьарча политиканеи дунеи халкъашта юкъерча гӀулакхаштеи пропаганда еча Ӏилма-методически совета Бюро секретара: ХӀанзарча этапе идейно-кхетама балха декхарий хьакъехьа. ХӀанзарча этапера дунеи халкъашта юкъера коммунистически болам. Империализмана чухьара вӀашдухьаленаш хӀанзарча этапе ирьялар. Къамий-кортамукъалеи болама актуальни проблемаш. Гаргарча Малхбоалера хьал.

Деша багӀараша даьча хаттарашта дизза жопаш тийлар.

В. БАИКИН,
КПСС обкома лектор.

Хаоттами дӀаюв хӀамаши

Хьалха санна йӀайхеи екъеи йолаш даьхкар сентябрь бетта хьалхара деноош. Сентябрь бетта хьалхарча итт дийнахьа 16—18 градус йӀовхал хилар лоаман районашка, республика кхыча моттигашка 20—22 градусага кхаччалца йӀовхал лаьттар, хӀаьта эггара дӀайхача хиннача деноошка — 30—34 градус.

9—10 сентябре денз цӀаьхха шелъялар. Феара температура лохъялар 14—17 градусага кхаччалца, хӀаьта лоамаи районашка—10—13 градусага кхоачаш. ДӀахо йӀохьъяла йоласлар. 16-гӀа сентябрь тӀакхоачаш юкъера лаьрхӀача 17—20 градусага кхоачаш лакхъедар — дийнахьареи бийсанареи температура.

БӀаьстии аьхкеи хиннача йокъало чӀоагӀа доккъадаьд лаьтта. 1-гӀча апрелагара денз 31-гӀа август тӀакхаччалца юкъера лаьрхӀача республика территоре тӀа нормагӀа хила езачох 50—60 процент мара тӀоадал йийлхаяц. Республика метеорологически станцей даннех, 8-гӀа сентябрь тӀакхоачаш вӀалла а тӀоадал яцар лаьттан. Цудухьа хий ца дуллача лаьтта дӀадийна ялаташ дегӀаахар гурахьа делхача догӀах тийша хургда. Кхоачам хиллал тӀунал лаьттах чуовлийташ догӀаш хиннача моттигашка (дика догӀа хиннилга лоархӀ 12—15 сантиметр кӀоарга лаьттагӀа тӀунал чуйолийташ из дийлхача) лоацача хана дӀадийна даха деза гурахьа дув ялаташ.

Лаьттанца кхоачам хиллал тӀунал я е яц ха йиш я, ялат дӀаде доладалехьа цхьа бутт хьалха дийлхача догӀага хьежжа. Нагахьа санна 30 миллиметр догӀа а дийлха, ялат дӀаделехьа 15—20 дн хьалха кха кийчдаьдале, тӀаккха цига Ӏайнача тӀунало аьттув хулийт ялата эӀиргаш дика дегӀаахийта. Нагахьа санна догӀа 30 миллиметрал кӀезигагӀа а дийлха, ялат дӀаде ха хьаэттача хана мара лаьтта кийчданза а дале, тӀаккха цу тайпарча кхай тӀа дийна ялат дика тӀадаларга сатувса йиш яц. Цудухьа, иштта моттигнийсъелча дика догӀа далца са. бар а даь, цул тӀехьагӀа дӀаде деза гурахьа дув ялаташ. Цу гӀулакха лоархӀаме да хӀара боахаме ший агрометеорологически ност хилар.

Мел догӀа дийлхад республика территоре тӀа сентябрь бетта?

Цкъаза ди а къувкъаш догӀаш дийлхад вайнига. Бакъда, массанахьа цхьатарра дийлхадац уж. Республика малхбоалехьарча даькъ тӀа 11—20 миллиметр догӀаш дийлхад. КӀезига догӀа дийлхад Шелковски районна къулбехьарча даькъ тӀа а Грозненски района цхьайолча моттигашка а (4—10 мм.), хӀаьта малхбузехьарча оагӀорахьа дукхагӀа дийлхад догӀаш. Республика малхбузехьарча даькъ тӀа 21—30 миллиметр догӀа дийлхад, хӀаьта цхьайолча районашка — кхы а дукхагӀа (Наурски, Надтеречни, Назрановски, Сунженски районаш).

Наурски метеорологически станце еннача даннех, 13 сентябрь тӀакхоачаш 15 сантиметр кӀоарга тӀунал яр лаьттанца. Дика тӀунал чуеннай лаьттах Сунженски районе а. Орджоникидзевски метеорологически станце еннача даннех, лаьттан лакхера тӀоа 10 сантиметр кӀоаргга тӀунал, йолаш ба. ХӀаьта республика вокха территоре тӀа (Грозненски, Гудермесски, Шелковски, лоаман районашкара малхбоалехьара дакъа) 10—12 сантиметр лаьтта хӀанзарчоа кхоачам хиллал тӀунал йоацаш декъа да. Иштачa чоалханерча хьалашка, ялат дӀаде лаьрхӀача кхашка догӀа массаза делха маккхаш даха деза лаьттанцара тӀоадал соцаеш. Хий диллача кхашка лаьттах тӀунал чуйолийташ ший хаииахьа хий дилла деза. Хий дилла дӀадоладе деза ялат дӀаделехьа 5—7 ди хьалха. Цхьа метр кӀоарга лаьттах тӀунал чуйолийтара республика дукагӀча территоре тӀа 1400—1600 кубически метр цхьаи гектара тӀа кхоачийташ хий дилла деза.

Агрометеорологически станце гурахьа дуӀ ялат дӀаде могадеш йола ханаш укх тайпара я: хий ца дуллача кхашка — 25-гӀча сентябрагара 5 октябрага кхаччалца, хӀаьта хий дуллача кхашка — 1-гӀча октябрагара 10 октябрага кхаччалца. Эггара тӀехьдаьлча а, 15—20 октябре вакхдаха деза гурахьа дув ялаташ дӀадера балхаш. Цул тӀехьагӀа дийна ялаташ Ӏаи кӀал гӀоргда эсала долаш, шелала духьала отта низ боацаш. Цхьабакъда, хӀанз этта хаоттама хьалаш теркал а деш, къаьстта лаьттанца тӀунал кӀезига хилар терками а нийца, хьалхагӀе а дӀаде мегаргда ялаташ, нагахьа санна кхоачам хиллал догӀа дилха дале. Ялатш дӀадера аьттув болаш хьалаш да Наурски, Надтеречни, Сунженски, Назрановски районашка. Укхаза дӀаболабала мегаргба ялаташ дӀаде. Цхьабакъда, теркал де деза, сои хьалха дӀадийча боарамал тӀех уж тӀадала тарлургеи, царех лазар кхета йиш йолгеи, хӀаьта иштта шелала духьала отта цар низ кхоачаргбоацилгеи. Агротехника дикагӀйолча методаша маяххара лоацача хана дӀадийна ялаташ Ӏаи кӀал гӀоргда дегӀааха низ болаш. Цу гӀулакхо, шеко йоацаш, торо хулийтаргья хьатӀадоагӀача шера боккха хьувкъам чуба.

Л. МАЛЫГОНОВА,
инженер-агрометеоролог.

КХОМБЕ БАЛХА ХАНА

КПСС ЦК-н СССР Министрий Советен балха ха кхом беш дIаахийтар тоьдара хьакъесхьа бола соцам республике мишта кхоачашбу хьежача гучадьннад из гIулакх цхьадолча даькъе вайцига тоалуш доагIилга. Балха ха зехьа йовлга республике кIезиг-дукха лаьгIденнад. Балха ханах дикагIа пайда эц Грозненски химически комбината, «Малгобекнефть» НГДУ, «Электроприбор» завода, кхыйолча предприятей коллективаша.

Цхьабакъда дуккхача министерствашка, ведомствашка, промышленни предприятешкеи организацешкеи къахьегамеи производственнии дисциплина тоаяра тIаберзабаь партеи правительстваи соцам кхоачашбелга ма-доагIа теркал дац. Иштта республика статистически управлене даьнех промышленносте белгальяь зехьа йовш йола балха ха 174 эзар саьга-лена тIехьыннай, вешта аьлча вай республике цхьан болхлочоа лаьрхIача кхом боацаш йовш йола балха ха цкъан ахаззен дукхагIа я Российски Федераце йолчул.

Цу тайпара хьалаш оттара керттерча даькъе бехке ба балха ха кхом беш дIаахийтара тIаерзаяь шоаш уттаяь мероприятеш кхоачашъяра тIахьожам эсала лоаттабу цхьайолча министерствай, ведомствай, предприятейи организацейи кулгалхой, хIаьта иштта моттигерча Советий исполкомаш.

Дуккхача предприятешка зехьа йоаеш йола балха ха кIезигагIа ца ялараl совгIа ха дIа ме йода ондаювлаш а латт. Иштта да гIулакхаш цхьайолча консервии Аргунски шекар доаккхачен заводашка, дахчах хIамаш еча Ермоловски комбинате, Гудермесски медицински инструментай заводе, Грозненски электромеханически заводе, кхыйолча предприятешка.

ТоъаI дукха балха ха йов администраце пурамагIа нах балха хьа ца ахарах а. Республика промышленносте кхом боацаш йоаяьча балха ханах цунга 38 процент кхоач. Из юкъера дIалаьрхIача дерригача шера администраце мукъавалийтарах хIара дийнахьа болх ца беш 300 совгIа саг хиннав яхилга да. Цу бахьанагIа къаьстта дукха балха ха йоаяьй «Чечингстройматериалы» яхача объединене, Гудермесски медицински инструментай заводе, Грозненски ацетонови заводе, «Старогрознефть» НГДУ.

Предприятей, организацей учрежденей дуккха кулгалхой сов тIера ба алапи доацаш болхлошта отпускаш телара. Массаза яхар мо уж отпускаш йIаьххача хана — 30 а кхы совгIа а денна тел, кхыметтел иззал отпуск яллал цIенхашта дола бахьан деце а. Цулухьа тамаш яц производствана Iаткъаш дола из гIулакх ондадувлаш хилар.

Цу гIулакха предприятей кулгалхоел совгIа бехке я цхьайола министерствашш ведомствашш. Масала, коммунальни боахама, бахача наха бытови гIулакхаш ду, юстице, уназцIено лораяра министерствашш, сберегательни кассай управлени, военкоматаш, къахьегамхой депутатий цхьайола городскойи районнии Советаш. Цар бизза кхоачашбаш дуккхача наьха хьашташ Iалашдеча предприятейи организацейи балха ха наха аьттув болча тайпара къоастаярах бола партеи правительстваи соцам.

Ерригаш хIана яц аьнна нотариальни конторааш, юридически консультацеш, военкоматаш, социальни Iалашон учрежденеш, районнии городской боахама управленеш шоаттеи кIиранн деношка къайла я, хIаьта кхыча деношка а сайрийна 6—7 сахьат даллалца мара болх бац цар, вешта аьлча дукхагIболча къахьегамхошта баха -бахка аьттув боацача хана. Цудухьа дукха хул шоай гIулакхаш чакхдахара балха тIара мукъабовлийтар деха болхлой, балха тIа хьааха тIехьабусараши е ханал хьалха тIерабувлараши.

Цхьайолча предприятешка къахьегамеи производственнии дисциплина телхаераштa, балха ха зехьа йоаераштa общественносто гешт ду.

ДIадахача шера алхха республика промышленни предприятешка доацача бахьанагIа балха хьа ца воагIаш висав 3124 саг, е беррига болхлоех 10,2 процент. Цу тайпара бараш дукха ба Грозненски газ чакхйоахача заводе, «Художник» яхача фабрике, «Автоспецоборудование» заводе. Къахьегама дисциплина къаьстта лоха я Самашкински консервии заводе, Грозненски аьшкабетонни конструкцей заводе, столярни изделей заводе. ГIулакх дикагIа дац цхьайолча кхыча предприятешка а. Иштта Нохч-ГIалгIай шекар доаккхача заводе, Назрановски трикотажни фабрике юкъера дIалаьрхIача доацача бахьанагIа балха хьа ца воагIаш хIара болхлю 8-зза Iийнав, «Пищемаш» заводе — 7-зза, Аргунски аьшкабетонни изделей заводе — 5-зза.

Дуккхача предприятешкеи гIишлошъеча организацешкеи дерригача дийнахьа болх сеца латташ моттигаш 'а нийслу. Къаьстта дукха я уж «Чечингстройматериалы» объединене. Алхха дIадахача цхьан шера цу бахьанагIа 1,4 эзар сага-ди дайра цу объединене, иштта дукха балха ха йоаю Назрановски кирпишкашъеча заводе а.

Хьежача гучадьннад зехьа йоаеш йола балха ха лоархIилга дуккханахьа эсала леладелга, болх боацаш производство сеца латтара еча учета листокаш яц, тесса леладу табелаш уттаелга, массанахьа яхар мо дIаязбац балха тIехьабусараш, ха чакхъялалехьен администраце пурамагIен балха тIерабувлараш, иштта теркальяц массови мероприятеш чакхъяхара йоаеш йола балха ха.

Белгалдаккха деза балха ха зехьа йоацца нийсса промышленни предприятештеи гIишлошъеча организацештеи нах балха тIа дукха хувцалуш хиларо а доккха зе делга. Болхлой кадраш къаьстта дукха хувцалу гIишлошъеча организацешка, моттигерча промышленноста министерствана чуйоагIача швейно-ткацки объединене, кога гIирс беча фабрике, Аргунски дулха комбинате, гIишлой материалийн гIишлой индустреи комбинате, кхычахьа.

Нах балха тIа дукха хувцабалара керттерча бахьанех да производствои къахьегами вIаштIехьбоаккхача, болхлой чуIеча фусамашцеи деша даха ха йоацача берий учрежденешцеи Iалашбеча, нах болх беча моттигашка хьаккхувлача нийсдолийта кхоачамбоацараш.

Промышленни предприятешкеи гIишлошъеча организацешкеи болх бара хIара дийнахьа Грозне 6 эзар совгIа саг города гонахьарча юрташкара хьаккхувл. Масала, Нохч-ГIалгIай гIишлошъеча управлене хIара дийнахьа 50 километр хиллал гаьна ухкача юрташкара шии объекташка хьакхувл 2500 совгIа болхло, «Грознефть» объединене — 1800 гаргга, «Чечингстройматериалы» объединене №№ 1, 2 йолча комбинаташа — 600 совгIа саг. Болхлой хьаккхувла транспорт во вIаштIехьъяккхарах нах балха тIехьабус, цудухьа царех дуккхабараш (къаьстта кхалнах) дукха ха ялалехьа балхара дIабувл.

Нах балха тIа хувцабалара процент лакхъеш дола гIулакх да мехка кхыча районашка ахча дакккха ханна дIауха нах а шерагара шерага дукхагIа хулаш боагIилга. Иштта 1974-ча шера вай республикера кхычахьа ахча дакккха дIавахар 20 эзар гаргга саг. Цул совгIа царех ондо дакъа гурзхьа цIабийрзачул тIехьагIа бIаьсти юха республикал арахьа балха дIабаххалца общественно-пайдане болх беш хилац. ХIаьта вай республика промышленни предприятеши гIишлошъю организацеши 5—6 эзар болхло па тоъаш я.

Цхьайолча предприятей къахьегам хала вIаштIехьбаккхаро, балха ха зехьа дукха йовши хиларо йиллача ханал совгIеи салоIача деношкеи нахага болх байта безача оттаву. ДIадахача шера иштта байтача балхах 883 эзар сага-ди хилар. Къаьстта дукха цу тайпара моттигаш я юрта боахаме, гIишлой материалаш еча промышленоста, яйгача промышленноста предприятешка.

И. БАШИРОВ,
Д. МИЗЯКОВ,
Нохч-ГIалгIай АССР халкъа тIахьожама Комитета штате боаца инспектораш.

ЛЕНИНГРАД. А. А. Жданова цIерагIча Ижорски завода 774 бригада, 225 участок, 102 смена «КПСС XXV съезда — 25 хьинаре вахта» яхача девизагIа къахьегаш я. «КПСС XXV съезда даха ма-доаггIара накъадахара тIехьа социалистически яхь йоаржаярах» болча КПСС ЦК соцама жоп а луш ижорцаша кхы а доккхагIа декхараш тIанийцад. Цар лаьрхIад дунеи тIа йоккхагIа ярех, мехка лоархIамегIа ярех йолча гIишлонна — Саяно-Шушенски ГЭС лаьрхIа йола бехктоккхаме узлаши оборудоване оатхалаши кийчъелга ханал хьалха Iалашде а съезд хьаеллалца юхе йисача хана производства заданел совгIа бIаьш тоннаш болати турбаши арахеца а.

Съезда хьалхарча яхье доккхий толамаш доах № 2 механосборочни цеха станочникаша. Царех дукккханеша нийслагIча пятилетка плана заданеш хIанззехьа я кхоачашъяьй. Зубореза А. С. Антопова, фрезеровщикашта А. П. Потехина, С. А. Шмелева, Б. С. Александрова СССР энергетически машинашъяра Министерства болхлошта юкъе профессегIа дикагIа бараш яха сийлен цIи еннай.

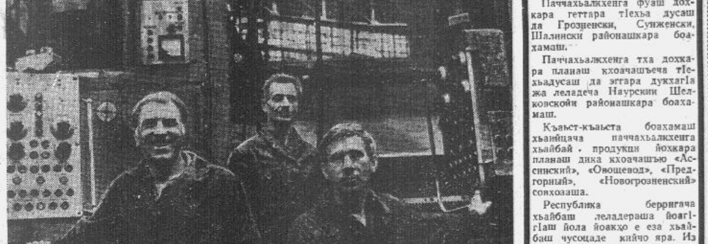

СУРТА ТIА: № 2 йолча механо-сборочни цеха фрезеровщикий бригада. Аьрдехьара аьттехьа С. А. Шмелев, А. П. Потехин (бригадир), Б. С. Александров. Хьалха латта болхлой хIанз иттлагIча пятилетка кхоалагIча бетта чотах къахьегаш ба.

О. ПОРОХОВНИКОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

Пхе шера план кхоачашъяьр

МАССАЗА А ХЬАЛХА ЛАТТАШ

Балха ди чакхдаьннад. Сихбенна цIаухаш ба Грозненча цирка здани хьалъеш боахка гIишлошъераш. Цхьабакъда цIабаха сиха бац Нохч-ГIалгIай гIишлошъеча управлене СМУ-6 слесарий - монтажникий бригадир Мончев Иван Михайловичи цун бригадера слесараш - монтажникаши. Массаза санна балха тIехьа а сецэ цу дийнахьа шоаш даьча балхий итогаш е, къоастаде деза дешаш къоастаде лаьрхIар цар.

— Вай бригада тахан дика болх баьб, сменни норма 150 процент кхоачашъяьй, — аьлэр Иван Михайловича. — Из толам дIахо кхы а дикагIа хилийта торонаш я вай, вайгара из дIа а дех отделочни балхаш деш болча гIишлошъераша, хIана аьлча вай деш дола балхаш чакхдаларга хьежжа мара дIадаха йиш йолаш дац цар балхаш.

— Цу гIулакха тхо раьза да, хIаьта хьо сиха оарцагIва а везаш гIулакх а да вай балхаца дувзаденна, — аьлар бригадерча болхлоех цхьанне. Вайна тIаяь езаш я цхьайола гIишлон материалаш, нагахьа уж ца хуле укх деношка бе болх боацаш дисар кхерам болаш да вай, яхаш дувц цо дIахо.

— Цу гIулакха сагота хила дезац шун, цунга со хьожаргва, — йоах бригадира. Сиха Iалашъе еза материалаш ший бе доаллача блокнота тIа дIаязъю цо. Цул тIехьагIа СМУ-6 кулгалхоша хьалхашка оттадаь декхараш ший коллективерча гIишлошъерашта дIа а довзийта цIабаха дIа-хьа къаьстар уж.

Iуйрийна бригадера гIишлошъераш балха хьаухача хана цига шоашта эшаргья аьнна белгальяьхача материалех цукхагIъяраш хьатIаозийтаяр цо селханехьа а заявка а еииа. Цудухьа балха хьа ма-кхаьччангехьа шоай болх дIаболабе мара ца безаш хилар гIишлошъераш. Селханарчул беркатегIа хилар из ди бригадерча гIишлошъерашта. Ши норма кхоачашйир цар цу дийнахьа. Бригада къахьегама толам а бовзийташ, иштта къахьегара цигара еррига бригадаш тIахьехаш «Молния» яха листок арахийцар из лоархIаме гIишло хьалъеча къахьегаш йолча участка кулгалхоша. Иштта къахьегаш йолча бригадас диъ шу а далалехьа кхоачашъяьй ший пхе шера задани. ТIа-гIа ший къахьегама толамаш тоадеш тIайоагIача пятилетка календарагIа къахьегаш я бригада коллектив.

Иштта башха дика къахьегама толамаш дахара керттердар да ший коллектива къахьегам Иван Михайловича кхетамца вIаштIехьбаккхар, цунна нахаца та ховш хилар. Цхьаболча бригадирий яраш санна аз дечул аххар ду далар яр балхаш яха уйлаш йолаш вац из. ХалагIдола балхаш ше де а гIерташ бригадерча гIишлошъерашта хьокхам телаш ва бригадир. МоллагIа бехктокхаме болх бе безаш хилча бригадерча гIишлошъерашца дага а ваьле мара дIаболабайтац из болх, аз иштта бе лаьрхIад яр яхаш шийдар уттаде гIерташ а вац. Цох беркат даьнна мара уж гIалат боалаш моттиг нийслац. Цхьан дийнахьа низкъала болх а бэь чIоагIа кIаьдбенна бар бригадера гIишлошъераш. Смена чакхйоалача хана автомашина етта гIишлон материалаш кхьачар бригаде, нагахьа уж цхьан бийсана а латтийтача зехьа йовргйоалаш яр уж. Сов чIоагIа болхлой кIаьдбенна хиларах царга уж материалаш чакхъяллалца болх бергбар вай ала карагIа а ца доалаш ше болх бе дIаэттар Иван Михайлович. Тхо санна саг вений бригадир, яр а ма-венна вий кIаьд аьлча санна цунна лала болх бе дIаэттар бригадера беррига слесараш - монтажникаш. Шоашта хало хуле а цхьа сахьат далалехьа чакхбаькхар цар цига бе мел беза болх. Хала хиларах бIу ца къожабеш, хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдеш хиларах дукха масалаш доаладе йиш я.

Бокъонца вола новкъост, наставник нов. Мончев хиларах а дукха масалаш доаладе йиш я. Цхьа шу дIадодац цо массехк слесарь - монтажник ца кийчвеш. Профессионально-технически училище чакх а яьккха цун бригаде хьожаваь вера къона ши специалист. Бригадерча болхлошца товш бацар, болх бара тIера бацар, шоана ховр-м тхона дицдел:на дукха ха я яха уйлаш йолаш бар. Из шийна хоа ма-делленгехьа цкъа санна массехказзa царна хьехар деш царца къамаьл дир бригадира. Практически болх Iома ца бича училище дийшар кхоачамболаш ца хиларах дийцар, шоаш кароальца болх царна безабалийтара, цар цунах дог ца эккхийтара, хьехар дир. хIанз йолча уйлашца уж гаьна барг ца хилар дIахайтар. Иштта цо даь хьехар дIа а нийца бокъалгахьа баьлар къона специалисташ. Уж санна бараш-м дукха нийсбеннаб сона, — йоах Иван Михайловича, — царца дувца а бакъахьарча наькъа тIа уж баха а Iомавеннав со

гIишлошъеча къахьегаш волча 17 шера.

Дика къахьегама лер юташ хьайоагIа иштта вола кулгалхо керте латта гIишлошъерий бригада. Укх тIеххьарча иттех шера халкъа боахаме боккха лоархIам бола йоккхий промышленни объекташ хьалъяьй цо дакъа а лоацаш. Бригада хьалъяьй Грозненски ацетонови заводера витаминни цех, радиотехнически заводера производственни корпус, мехкдаьтта чакхдоахача заводера центральни газофракционирующи установка, Ленина цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача заводера градирнеш, Грозненча Ленина цIерагIча улицагIара кхозза вIаштIара яь больница, кхыйола лоархIаме объекташ.

Иван Михайловича ше меттал новкъосташа а доккхал деши сий долаши ба цо хьабеаа къахьегама никъ. Цунна а иштта бригадерча берригача гIишлошъерашта а еннай коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи. Дукха да тийнна совгIаташ а: Ленински юбилейни медаль, «Знак Почета» яха орден, «Социалистически яхье котваьннар» яха ши значок, «РСФСР социалистически яхьа отличник» яха значок, кхыдола совгIаташ.

Цар дIадехар дукхагIа хилар кхетаду бригадира Мончев Иван Михайловича. Цудухьа кхы тIа а ший хьинар айдаь къахьегаш ва из КПСС XXV съезда сийна тIайийца социалистически декхараш тIеххоачашдара. Цу гIулакха оарцагIбаьхаб цо бригадера беррига гIишлошъераш а.

Б. КОСТОЕВ.

СУРТА ТIА: слесарий-монтажникий бригадир И. Мончев.

И. ПЛИЕВА сурт.

ХЬАЙБАШ ЛЕЛАДЕРАША ЙОАКХО Е ЕЗА ГIУЛАКХ

«КПСС XXV съезда баха ма- боагIара накъабахар духьа лелаеча социалистически яхьа хьакъехьарча» КПСС ЦК соцама жоп а луш соахка укх хана ехка хинначул 4 процент совгIа хьайбай продукци ехкай укх шера 16 сентябрь. тIаккхоачаш республика юрта боахама къахьегамхоша.

Къаьстта дика вIаштIехьдаьккхад паччахьалкхенга хьайбай продукци йохкилга Веденски, Грозненски, Урус-Мартановски, Шалински, Шелковской районашка.

Укх шера хаоттама хьалаш хала хиннадале а хьайбай продукци алсамйоаккхаш дукха фермаш я республике. Иштта, Шелковской района доаркаша — 8 процент, Ачхой - Мартановски района доаркаша — 7 процент, сунжепцашеи шалинцашеи — 6 процент дукхагIа шура ехкэй паччахьалкхенга укх шера 16 сентябрь тIаккхоачаш соахка цу юкъа ехка хинначул. Цунца цхьана Грозненски района доаркаша — 13 процент, гудермесцаша — 4 процент, малгобекцаша, надтеречницаша, назрановцаша — 2 процент кIезигагIа шура ехкай соахкарчул.

Дика къахьег укх шера Ачхой - Мартановски, Веденски, Гудермесски, Урус-Мартановски, Шелковской районашкарча коа тIара оалхазараш леладечар. Паччахьалкхенга фуаш дохкара шера планаш кхоачашъяь баьннаб уж.

Паччахьалкхенга фуаш дохкара геттара тIехьа дусаш да Грозненски, Сунженски, Шалински районашкара боахамаш.

Паччахьалкхенга тха дохкара планаш кхоачашъеча тIехьадусаш да эггара дукхагIа жа леладеча Наурски Шелковской районашкара боахамаш.

Къаьст-къаьста боахамаш хьаийцача паччахьалкхенга хьайбай - продукци йохкара планаш дика кхоачашъю «Ассински», «Овощевод», «Предгорный», «Новогрозненский» совхозаша.

Республика берригача хьайбаш леладераша йоагIгIаш йола йоакхо е еза хьайбаш чусоцаде кийчо яра. Из гIулакх вIаштIехьдаккхарга хьежжа хургья тIадоагIача шера хьайбашкара йоаккхаргйола продукци.

Дувцар халкъа Iаьдалех да

ВОДАРИ КIЕЗИГДАРИ ДIАКЪОАСТАДЕ ВАЙ ВАХАРЦАРА

Боккха лоархIам болаш а наха пайда лургболаш а я 2-ча августа араяьнна «Халкъа Iаьдалаш» яха статья. Советски халкъ доал хьаьнала къахьегаш, укх дунен тIа эггара хьалха коммунизм хьалъеш. Советски Iаьдал халкъа Iаьдал да. Цудухьа вай массава а мутIахьа хила веза Советий Iаьдала законашта, уж дизза кхоачашде деза.

Iаьдало йоах: во хIамаш ма леладе, хьаьнала къахьега, деша. Базар тIа дохкаш дола хьайбаш санна кхалнах ахчах ма бохка, шоай тIехье лерттIа хьалхее.

ХIанз дукха кагий вах ба 30—35, кхыметтел 40 шу даьнна саг йоалае йиш йоацаш. Фу деза цу тайпарча зIамигача саго? Е харцахьарча новкъа вала везаш цун, е нахагара юхалургдолаш ахча даккха деза. ТIаккха из дIатакха ца могаш 5—6 шу даккха деза.

Ховш а цаховш а саг вийначунгара ахча а даьккха цхьабараш Iоховшаш моттигаш нийслу вайна юкъе, из саг суд текхаь волашше а.

Укхаза дукха къамаьлаш дувца эшац, хIана аьлча, дукхагIа мел бола кагий нахи мехкарийи дег чура раьза ба статья тIа дувцачун. ХIара къаман шиший Iаьдалаш, традицеш я. Вай гIалгIай а да дика Iаьдалаш. Эхь-эздел хилар дика хIама да. Эхь-эздел долаш хьабоагIа вайнах дуккхача хана деиз. ВоккхагIвар лоархIаш, хьаша сийдаь тIаэцаш оамал я вай. Белхи бар, лоалахо лархIар бакъахьара гIулакхаш да. Цхьабакъда, уж дика мел дола Iаьдалаш кIалдут цхьадолча нийрчача гIулакхаша. Вай кицаш да: «Къаьнадар хоастаде — (из наха пайда луш дале) къонадар эца», «Къахьа дале а, бакъдар толъяхаш». ХIанз тарлургдац вай таханарча дено яхар ца дича, из вайгара дIадех вахаро ше.

Массанена ховш да паччахьа хана нах миштa миска баьхаб. Вай вахар иразе хилийтар духьа цар шоай цIий. Iо а ухийташ Советий Iаьдал даьккхад. Цу Iаьдалца товргдац нийрча гIулакхаш. Уж вай дувца во мел дар дIадаргда дукха къамаьлаш а ца дувцаш вай хаддаиза къовсам лоаттабой царна духьала хIаране шоай юрта бахача наха юкъе цу хьакъехьа болх бой. ХIара юрта ба депуташ, коммунисташ, комсомольцаш. Эггара хьалха уж декхарийла ба цу даькъе шоашкара дика хьокхам гойта. Со а тха коллективера нах а раьза ба цу гIулакха оарцагIдовла, гIо де.

Р. САГОВ,
Дошлакъий - Юртарча юкъерча школа завуч.

МАШАРА ГIУЛАКХА ЛАТТА ДЕЗА IИЛМА

Iилман болхлой Дерригдунен федераце вIашагIтеха «Герз дIадаккхар духьа лоаттабеча къовсаме Iилмахойи цар организацейи лоархIам» яхаш дунен халкъашта юкъера Iилман симпозиум хилар дукха йоацаш Москве. Цига дакъа лаьцар 62 мехкарча Iилман боккхийча деятелаша.

АПН корреспондента ше интервью луш Iилман болхлой Дерригдунен федераце (ВФНР) вице-президента академика АРТОБОЛЕВСКИЙ Ивана дувц Iоадеш латта герз соцадари лаьттан тIа чIоагIа машар оттабари духьа лоаттабеча къовсама лоархIамахи декхарехи.

— Герз дIадаккхара найдана дола къамаьлаш дир симпозиуме берригача Iилмахоша, цхьабакъда хийттараш бе-бе дар. Цхьаболча, бIубенна боацача Iилман викалаша йоах: герз доаккхе дерригa а дIадаккха деза, ца доаккхе вIалла ца а доаккхаш дита деза, хIаьта, нагахьа санна цIендаь герз дIадоаккхилга хIанззе а денз вIаштIехьа ца доале, вокх юхе мел дисачун маIан дов.

Цхьабакъда дуккха а дукхагIа бараш — лерттIа уйлаш йолаш, герз дIадаккхара проблема этапегIа къоастаяра наькъаш кхетадеши хьаллоацаши бола нах. Цу тайпарча наькъа тIехьа латтараштa хIанзле а гуш да цунах хьаухулараш. Уж дале а е кхыдале а долча герза тайпашта доазув оттадеш, къаьстта кхерамеча герза тайпаш юкъедахара кхерам болаш йола белггалара районаш геттара е тIехь-тIайоагIача хана герз Iоадара юкъера йоахаш долча дуккхача договораштен соглашенештен кулгаш яздаьд (масала, Арктиках, Космосах, форда бухах дола договор, ядерни герз доаржа ца дарах дола договор). Цу тайпарча соглашенеша Iалаьмате йоккха психологически политически воздействи ю. Цар аьттув бола хьалаш хьахулийт герзаш дIахо кIезигдара хьакъехьа кхы тайпа, шерагIа йола соглашенеш яра.

— ХIаьта а, дуне тIара диьлагIа дакъа Iилмахойи инженераши тIема гIулакха Iилман разработкаш еш ба. ООН Генеральни секретариата данне гIа, 1973 шера герз хьадарга дIадаккхар 240 — 270 миллиард доллара — дерригача дунен къаман продуктах ворхI процента нийсса лаьрхIад. Из а мича хана дахийтад аьлча, Лаьттан тIа бахача нахах кхоалагIа дакъа моцалла бовш латтача е кер биззал хIама яа хьогаш болча хана дахийтад.

— «Машар безе — тIема кийчле» яхача белггаларча милитаристски гIозарий теорех хьахур — Iилман чура эйпе деформаци. Герз дIадоаккхилга вIалла аьттехьа а дитац цу гIозараша, машаран кхерамзленнеи бола алхха цаI мара боаца тешам — ма-могга дукхагIа герз Iоадар ба а яхаш. «Цхьатара нийсбаьча кхерама» теоре маIан — герз Iоадара хьалхашка бокъонца ши кулг Iодахийтар, адамлен, кхоанен еш йола уйла кхета ца еш, тамашийна хилар. Экономике хинна зенаш-м лоархIа а лургдар, цхьабакъда кадраш кийчъяра даькъе хинна зенаш, энергетически естественнии ресурсашка хинна зенаш цхьанна а тайпара мах булургбоацаш да.

Укх тIеххьарча шерашка дунен халкъашта юкъера хьал тоадаларо, Малхбузенеи Малхбоаленнеи юкъерча гIулакхашкара кхоккам кIаьдбаларо аьттув бола хьалаш хулийт тIема низаца вIашдухьала латтара боарамаш лохдара процесс дIайолаяра а хIаьта Iилман потенциал дуне моцалахи къелахи, йоазув-дешар ца харахи лазарехи мукъадаккхара дIаерззаяра а.

Москве Дунен халкъашта юкъерча Iилмахой симпозиуме дакъа лоацарашка ше дош оалаш, КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежнева белгалдаьккхар: «Вайна массанена а тIагIорттадаь хьалхашка оттаду... дунен тIара политически кхоккам кIаьдбарца цхьана тIема даькъера кхоккам а кIаьдбара декхар...»

Герз дIадаккхара тIехьарча къовсама лоархIамеча этапех цаI — стратегически цхьатарара боарамаш лохдар, тIема бюджеташ зIамигьяр. Советски Союзо ООН Генеральни Ассамблей хьажийта дIачуеннай ООН Кхерамзлен Совета массазарча члений — паччахьалкхений тIема бюджеташ 10 процент зIамигьярен цу тайппара кходаьча ахчах цхьа дакъа дегIаухача мехкашта новкъостал дара хьожадарен хьакъехьара предложени. Халахете а, из предложени чакх ца йоаккхаш тIехьайоах малхбузехьарча цхьайолча паччахьалкхенашеи КНР-еси харцахьара никъ лацар бахьан долаш.

СССР-ах лаьца аьлча, цо оборонага дIаухийтар 3 процент кIезигденнад — 17,9 миллиард сом хинача шера боарамгара (1970—1973 шш.) 17,4 миллиард сомага кхоачаш (1974—1975 шш.), дерригача дунен тIа герзага дIадохийтар 25 процент дукхагIа хиннача метте.

— Iилман чура малагIа «дIайха кхуврчаш» да, малагI открытеш я адамленна доккха беркат даргдараш а цу цхьан ханна из хIалакьергйолча низаца цунна духьалъерзае тарлураш а?

— Ядро ястар. Вайна хов, заман цу йоккхача открытешаш мича кхоачадаьд. хIалакдеш долча низий мел запасаш Iоаяьй. Уж запасаш, тротилови эквивалентаца лаьрхIача, дунен тIарча хIара сага лелхача веществай 4 тонн гаргга кхоач, хIаьта эккхама низага диллача Хиросимана чутехар санна йолча 600 эзарнел совгIча бомба бар миссел низ болаш я.

Дерригa адамаш кхераденна хилар теркал а деш, переговораш е йолаелар СССР-и США-и ядерни герз ду производство кIезигьяра хьакъехьа. Уж переговораш беркате дIахо Энр Владивостоке советско-американски паччахьалкхенашта керте латтараш вIашагIкхийттача хана. Барт вIаштIехьбаьлар стратегически наступательни герза доазув оттадара хьакъехьа йIаьххача хана керда соглашени яра. ВIашагIкхетарах хьахиннараш белгаллоал хIанзалца ца хинна тайпа керда герз хьадара доазув оттадеш йола хьадла положенеш царца хиларах а. Духхьал цу тайпарча герзаца дувзаденна па цхьан оагIорахьара стратегически совле яларга белггаларча гIозараша доаха дог.

Алхха цхьа атом хинна Iац «бIайха кхуврч». ТIема гIулакхашта пайда эца тарлуш йола йоккхий открытеш ярга дIакхаьчай адамле хIанз, ядерни зама йолаеннача юххье а санна. Ядерни даькъе яьча открытешна цкъа хиннар морг хIанз юха а хила мег кхыча доакъошка е тарлуча открытешца. Керда, тIом бара дукха а доккхагIа дола, кхыметтел дунен термоядерни тIемочуд а чIоагIа хIалакьяра кхерам адамленна тIаоттабе могаргдола низаш хьадара кхерам ба хIанз хьатIаэттар. Адамленна фу хулаш да космически аренга кхачар?

Дуккха метеорологически явленей къайле йовзаргья, царна доал дулургда, хIаьта долче, хьахургья лаьтта леладара, лаьттан ченаш караерзаяра, бувзамеи телепередачайи керда тайпаш хьадара, хIанзалца хьа хиланза йола металлий сплаваш хьае торо хулийтаргйола керда технологически операцеш вакуум чу чакхйоахаргья. Лаьттан тIарча дукхача проблемашка бода никъ хьабеллаш дола дIоагIаш Космосе дада. Цхьабакъда цунах, тIема плацдармах санна, пайда эцара кхерам а хьахул цу цхьан ханна.

Лазерни техника. Из бахьан долаш медикашта хьалхашка хьаеллаенай, масала, хала, цкъаза кхыча тайпара дарба дулургдоаца лазараш долаш бола нах юха вахар чу боалабареи берзабареи керда перспективаш. Цхьабакъда лазерни техника — уж я керда тIема торонаш а. Иззаморг ала мегаргда керда, сага кхераме, шоашта гонахьа мел дола хIама хIалакдеш йола соединенеш хьаьича химех а.

Iилмахо хиларах тарра, аз къаьстта чIоагIа бIу къожабу биологе, генни инженере даькъе яьча Iилман открытеех тIема гIулакха пайда эца тарлуш хиларах. ХIанзарча биологически Iилма корта а хилна дIаэттай генетика. Сага гонахьара вахара хьалаш тоадара торонаш боарам боацаш шерьергхиларах тешам лу цо. Генни инженереца ювзаенна я тIехьенгара тIехьенга дувлаш хьадоагIача лазараштa бокъонца дарба дарга, кхачан продукташ хьаяра керда способаш кхолларга догдоахийла. Организмай хьисапаш тIехьенгара тIехьенга дувлареи хувцадалареи законаш карадерзадаро йиш хулийт эшшача тайпара керда, продукт дукхагIа луш дола тIайоалача хIамай сорташи хьайбай фуи хьахийта. Цхьабакъда, тIехьенгара тIехьенга дувла хьисапаш хьаделлаш йолча генни инженерех, «тIема стратегий» бе из кхаьчача, белггала уизара герз хила а тарлу.

— **Мишта мах бу Iа машар лорабарца, герз дIадаккхарца дувзаденна дешаш къестадара даькъерча Iилмахой лоархIама?**

— Iилмахошта бокъонца ховш да, герз Iоадарах мел доккха зулам доал. Цар хьаькъал дIакхоач хIанзарча герзагахьара тIалатта кхерам мел боккха ба ха а тешшамеи нийсеи цунах хоам бе а, цу тайппара общественни мнени вIаштIехьа а йоаккхаш, сихдаь герз хьадеш дола милитаристски гIозараш моральнии политически гIулакхашта хийрадахара новкъостал а деш. Iилман боккхагIболча деятельша — Фредерик Жолио Кюре, Джон Бернала, дуккхача кхычар е ха а, е низ а кхобаьбац ядерни тIема кхерам юхатохара.

Герз дIадаккхар духьа лоаттабеча къовсамера шоай дакъеи моттиги Iилмахоша кIоаргагIа кхетаяра боккхача лоархIаме хиннай Iилман болхлой Дерригдунен Федерации Iилмахой Пагуошски болами. Дуккхача даькъе духхьал тайп-тайпарча мехкий прогрессивни Iилмахой ба кхаь даькъе дергдоацаш ядерни тохкамаш декхарах дола Московски договор дара а бактериологически (биологически) токсически герз кийчделга, хьаделга, лоаттаделга декхарахи из хIалакдаь дIадаккхарахи йола Конвенци тIаэцара а дика яIийле кийчъяьраш.

ХIанзарча этапе Iилмахой декхар — герза керда тайпаш кийчдара доазув оттаданза иргйоацаш йола Iилма-технически дегIадахкара сфераш хьагучаяьхар, биологически герз дийхка далларца ядерни доацача герза кхы тайпаш а декхилга вIаштIехьдаккха гIертар.

Вайна, Iилмахошта, хьалхашка латтача керттерча декхарех цаI — ООН хьажийта аьнна Советски Союзо дIачуенача предложене тIа ювцаш йола герз дIадаккхара хетаяь дерригдунен конференци сихагIа гулъяра массе оагIорахьара новкъостал дар. Iалаьмате йоккхий ресурсаш мукъаяхаоо йиш хулийтаргья экономически кIезигагIа дегIадаьхкача мехкашта дикка новкъостал де; дерригача халкъий вахара боарам лакхбе.

Шерра уйла дIакхоачаш вола цхьаккха саг, тохкамхо вийса йиш яц цу деша юстара. Iилмахоша шоай низаш сенна тIадерзадергда, шоай хьакъале талант малагIча гIулакхий аьттоуна тIайохийтаргья харах тийша я дуккхача даькъе адамлен кхел, цунна доккха хIама дола моцала, лазарий, гонахьара Iалам ца талхийтареи тоадареи, Космоси Дуне океани карабезабара проблемаш къоастаелга.

(АПН).

ПХЕ ШЕРА ПЛАН КХОАЧАШЪЯЬЙ

Кабина наIараш тIа символически буровой вышка эмблема тIайола автомашинаш го йиш я мехкдаьтта доахача моттигашка, бурув тохача участкашка, республике промышленни гIишлош хьалъеча, кхычахьа. Уж я Ленина орден лелаеча «Грознефть» объединенена чуйоагIача къьнагIйолча Грозненски автотранспортни конторера автомашинаш. КПСС XXV съезда сийленца накъаякара яьржача социалистически яхье хьалха латтачарех а я цу контора коллектив. Халкъа боахама мухьаш дIаюха дахьара ийслагIча пятилетка план 28 августа кхоачашъяьй цо.

Пятилетка тIеххьарча шера мехкдаьттахошка, бурув деттарашка, гIишлошъерашка контора водителаша дIакхачийтад 812260 тонн халкъа боахама мовхьаш, царех 170 эзар тонн мовхьаш планагIа лаьрхIачул совгIа дараш а долаш. Къаьстта беркате хилар август бутт автотранспортни контора болхлошта. Паччахьалкхен планагIа 72 эзар тонн халкъа боахама мовхьаш дIаюха дахьа дезаш хиннача цар дIа-хьа дихьараш хилар 94631 тонн.

Дикка тоаденнад автотранспортни контора деррига технико - экономически хьокхамаш пятилетка тIеххьарча шера. Къахьегама овсарле лакхъяра задани 15,2 процент тIеххоачашъяьй. Духхьала 8 бетта паччахьалкхенна планагIа лаьрхIачул совгIа 136 эзар сом пайда баьб цо.

— Ер шу чакхдалалехьа мехкдаьттахошка, бурув деттарашка, гIишлошъерашка тха водителаша пхе шера плана. гIа лаьрхIачул совгIа дIакхоачийтаргда 360 тонн халкъа боахама мовхьаш, — йоах предприяте эксплуатаце начальника Рындин Николай Петровича. Цу даькъе тIагIертта къовсам а лоаттабеш КПСС XXV съезда сийна яьржача социалистически яхье хьалха латтачарех ба автомашиний водителаш, коммунисташ Козюлин Александр, Демильханов Алхазур, Шаламов Евгений, Астапов Николай. Царел дукха тIехьабуcаш бац Калинин Василий, Гузенко Владимир, кхыбараш. Цар массане а шоай пхе шера задани кхоачашъяьй. КарагIдаьнначох кхоачамбаь а ца Iеш хIара сменагIа нормаш 150—170 процент кхоачашъеш иттлагIча пятилетка календарагIа къахьегаш ба уж. Шоай къахьегама толамаш цар хетаду аргIанарча КПСС XXV съезда.

* * *

Къаьстта дика къахьегама толамаш доахаш накъайоаш КПСС XXV съезда Старогрозненски бурув тохара балхий управленера буровой начальник, коммунист Улиэко Владимир керте латта коллектив.

КIоарген тIеххIоарген скважиннаш йоахача кердача техникахи технологехи бизза пайда а эцаш, шерра социалистически яхь йоаржаяьча бурув детташа, цар гIончаша сентябрь бетта 14 дийнахьа 225 метр бурув техад № 706 йола скважина йоаккхача, бетта планагIа тоха дезаш хиннар 180 метр мара йоацача. Бетта планагIа лаьрхIачул совгIа 45 метр бурув а тохаш скважина йоаккхача тоха бурув 4697 метр кIоаргадалийтар цар проектагIа тоха дезаш дар 5250 метр мара доацача.

Бурув тохара сухал лакхъярах, химически реагенташ, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах, буровой остех бизза пайда эпарах 20 эзар сом совгIа кходаьд цар паччахьалкхенна.

Ер бутт бовлехьа кхы а плапал совгIа 53 метр бурув а тохаш обсадни колонна скважина Iочуяхийта кийчлуш я буровой коллектив.

Хьинаре къахьегарца белгалъяьнна я сменни мастераш Кудрявцев Петр, Медведев Иван, Мироненко Леонид, Мартыненко Виктор керте латта сменаш. Бурув тохара а спуско-подъемни операцеш чакхъяхара а хIара сменагIа нормаш дикка тIеххоачашъю цар. Шоай новкъосташта хьокхам телаш белгалбаьнна дика къахьегаш ба бурув деттарий гIончаш Мальцагов Алексей, Имаyнилов Юнус, Нарушев Шайхан, Чернов Владимир, слесараш Кудной Дмитрий, Амоянц Владимир, буровой мастер Хасханов Абубакар.

Т. АЛЕКСЕЕВ.

УЗБЕКСКИ ССР. Наманганск областерча «Коммунизм» яхача совхозе чIоагIа теркам тIабохийташ лeладу кадраш кийчелга. Дукха ха йоацаш укказа шоай болх чакхбаьккхар боамби чуэцача машинашта болча механиктий - водителий ялх бетта йолча курсаша. Уж чакхъяьхай керттерча даькъе юкъера школаш йистеяьхача 30 саго. Цар дакъа лоацаргда хьувкъам чуэцача.

СУРТА ТIА: курсаш чакхъяьхарех йола Андижански хлопководства института студентка - заочница Н. Гапаровай курсий инструктор О. Алимови.

Х. ХАЙДАРОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

КЪОНАЧАР НОВКЪОСТ

Яь яланза йола маIача наьха ботинка бе а йоллаш къоначa йоIага цаI дувцаш латт зIамигача дегIара, укх цехе дукха болча къонача мехкарашта юкъе атта белгал а юлургйоаца кхалсаг. Уж дIатIаэтта латтача машина чарха деча тато гонахьарчарна хьахазийташ цар фу дувц. Цхьабакъда, къонача йоIо къаьсттача теркамца ладувгIаш хиларо тешал ду кхалсаго дуццар цунна чIоагIа лоархIаме а эшаш а къамаьл хилар. Грозненски кога гIирс беча фабрика коллектива вахар кIезигдукха а довза лайначоа хов № 3 йолча пошивочни цеха болхло Шарапова Неля Макаровна белгалйоаккхаш дукха гIулакхаш долга.

— Атта совцаш тхо долча балха баьхка къона мехкарийи кагий нахи, — дувц Неля Макаровнас, — болх бу ха лоаца хиларах а, шоай производственни декхараш кхоачашде меттел, дизза довза а кхелехьа а, алапи лакха хулга лов, иштта ца хилча кхычахьа дикагIа моттиг лаха болх. Цхьабакъда, цу санна болчарна кора-м дагIац шоаш лехар: массанахьа а, болх мел беча, къахьега деза, гIулакх довзарген дезарген хьежжа мара балхах ка а ялац. Ма моттаьлахь со кагирхоех гIерт аьле: берригаш бац иштта. ДукхагIбараш шоаш цкъа дIадоладаь гIулакх дIаца тоссаш, хала дале а из чакхдаккха уйла йолаш хул. Иштта дIаболабаь болх беркате хул. Дукха ха яц Джандигова Рая, Даниева Роза тхо долча фабрике балха баьхка. Балха цхьаькха хIама ховш а, е кхы хьалха болх бань а бацар къона мехкарий. ХIаьта хIанз укх цехе моллагIчо а гешал дергда уж шоай гIулакха боккъонца бола говзанчаш хилара. БоккхагIйолча новкъостий сий деш а, цунца цхьана шоайла совгIа царна. ховш дар царгара хьаIомадеш а ба уж. Цу тайпара кхы а къона болхлой ба цехе дукха. Кагирхоша тIехдика къахьийга ца Iеш хьинаре дакъа лоац общественни вахаре: уж ба пенгасета арахецача а, художественни самодентельносте дакъа лоацача а, иштта кхы дукхкхача мероприятешта юкъе а. Масала, геттара къона саг я тха цехера болхло Бадрудинова Ольга. Балха ена а дукха ха яц из. Дале а, хIанзлехьа тIехдика къахьегарца ший сий айде а, хIаман цIенхаштта уйла тIайохийташ хиларах, коллектива юкъара хьашташ шийчарел бе ца хеташ хиларах новкъостий тешам баккха а вIаштIехьдаьннад цун. Цудухьа къахьегамхой депутатий районни Совета депутаталла хержар из новкъосташа.

Шийца болх беш волча хIара новкъостах хIана дац аьнна ала дег тIара доагIа хоза дош да Н. М. Шараповай. Шийх лаьца дувца раьза яц. Бокъонца аьлча, Неля Макаровнас бийца бола къона болхлой а, уж санна кхыбараш а балхах кхетабеча, царна говзал Iомаеча, коллективни вахаре уж юкъеозача из цIаккха а юстара хинна яц. Цул совгIа, дукккхабараш цо ше Iомабаь ба.

Предприяте къахьегама ветеран йолча цо а, из санна болча кхыча болхлоша а ца дича, хьан Iалашдергда къона болхлой кадраш производствана кийчъяра гIулакх? Ветеран... Цун ший яьнача хапага дилча-м Неля Макаровнайх яккха хьалха я из цIи. Цхьабакъда, цун балха стажага диллача из цIи цох йоагIаш йоаккхаш я: ткъо шу гарга ха я цо укх фабрике болх бу. Укхазара дIаболабаьб ший къахьегама никъ, миччa хана цкъа йоде укхазара яха дагa я пенсе а. Иштта дуккхача шерашка ший профессиональни говзал лакхъю, знанеш шерьеш хьайоагIаш хиларах хIара денна ший производственни заданеш 115—120 процент кхоачашъе вIаштIехьдоал Шараповa Неля Макаровнай. Дукха ха я цо ший пхе шера декхараш кхоачашдаь. План тIеххоачашъеш хиларал совгIа, ше деш дар дика, тешаме цу. Фабрика болхлошта юкъе яьржача «Профессех дикагIвар» яхача социалистически яхье хьалхара моттиг Шараповa Неля Макаровнайга кхаьчар. ХIаьта цу тайпарча яхье РСФСР кога гIирс беча предприятей болхлошта юкъе кхоалагIа моттиг а яьккхар.

Иштта тIехдика къахьегаш йолча Неля Макаровнайна хоза хийттар «ИйслагIча пятилетка ударник» яхача сийлен цIерацеи, цул тIехьагIа «III степена Къахьегама Сийлен орденцеи» ше белгалъяьккхача. Цу дезача совгIаташа кхы тIа а дикагIа къахьега ше декхарийла елга кхетаду цо.

Л. АУШЕВА.

МАIАЧА НАЬХА БОЛХ БОРА

ДIабахача Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа Котало йоаккхалургьяцар вай чIоагIа тыл хиннацаре, фронташка моастагIчоа духьал латта вай эскар тIема кхоачамашца а дувчунцеи дувхачунцеи Iалашдеш бола нах тыле хиннабецаре. Из дукъ шоашта дIатIайиццар маIа нах тIем тIа баха бисача кхалнаха. МаIача наьха профессеш а Iомаеш, шоаш кхо ца беш къахьегар советски кхалнаха. Иштта дар из вай республике а. Итташ, бIаьш эзараш бола мехкарийи кхалнахи болх бе дIаэттар тIем тIа баха шоай вежарий, даьй, моарош, къонгаш къахьегаш хиннача. ЧIоагIа денали хьинари эша гIулакхаш карагIдувлар царна. ТIом дIаболабеннача хьалхарча денношка а из патриотически гIулакх дIадоладаьча Ленинградерчеи Москверчеи кхалнахагара хьокхам а эцаш, балха говзалаш Iомае болабелар Нохч - ГIалгIайчен кхалнах. ТIом болабеннача хьалхарча бетта МагIалбика района Долакова хьайийллар кхалнаха тракторстий курсаш. Сентябрь бутт болалуш цу курсашка дийша арахийцар эггара хьалхара трактористкаш. Царех ялх комсомолкас шоай бригада йиллар, Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета депутат Эрсаноева Банати керте а латташ, К. Маркса цIерагIчеи «Красный чеченец» яхачеи шин колхозе болх бора цу бригадас. Стахановски хьисапе къахьегар къонача трактористкаша.

«Тракторна болх бе Iомале, маIача наьха профессеш Iомае, фашисташта духьаллаттача Шеча Эскара новкъостал дара» аьнна кхайкарал дир трактористкаша.

Цул тIехьагIа дукха ха ялалехьа шерра даьржар республике кхалнаха маIача наьха профессеш Iомвелга. Кхалнаьха тракторни бригадаш хьахилар Гудермесски Старопромысловски районашка.

Комсомола райкомаша новкъостал а деш города ерригача районашка хьайийллар шоферий курсаш. Цига мах боацаш хьехар Грозне автотранспортни контора инженерален техникашеи.

Ховш ма-дий, пожарник хила кхалсага низкъала долга, тIема хана, хIаьта а, цул совгIа, Грозный санна йолча мехкдаьтта городе хIаьга а вета а. Бакъда цу халонаша кхераянзар комсомолка Мария Науменко — пожарни команда бIухо хилар цох.

ХIаьта Грозный нацистех лораяра долча исторена меттел цу беррига тIема исторена а юкъедахар Грозненски мехкдаьтта района фашисташа бомбаш йиттача хана яьнна цIи йоаеш Грозненски пожарникаша даь денал дола гIулакх. Цар къонахчал бахьан долаш город цIеро йоагаечар яьлар ала йиш я. Цига денал долаш дакъа лоацаш хиларах Цleча Седкъа орден елар Науменко Мария Емельяновнайна.

Оборонительни сооруженеш еча шоаш кхо ца беш къахьегаш бар Нохч-ГIалгIайчен кхалнах. Геттара совчехка Грознена хьатIавоагIача танкаш сехьа ца ялийта 9 километр ори тIом бергбола 45 моттиги кийчъе аьнна бехктокхаме задани кхаьчар республике СССР оборона Паччахьалкхен Комитетагара моастагI Грознена юхеккхаьчача хана.

ЦIаккха а хьегалургдоацача тайпара къахьегар наха, хьатIабоагIа кхерам миштаб а ховш. ДогIа делхе, ша бетте, мух хьекхе, лоа делхе, даа деце, фусам еце — цхьан минута сацацар болх. КIаьдвалар, мецвалар, шелал теркал яцар из болх беча наха. ХIаьта царех дуккха а дукхагIбараш кхалнах бар. СССР оборона Паччахьалкхен Комитета задани кхоачашйир.

Белгалбаьнна дика къахьийгачарна паччахьалкхен совгIат делар.

Къахьегама Цlеча Байракха орден. Царех яр Накаева Совдат а — электросварщица.

Фронте а тыле а советски халкъо лоаттабаь къовсам бар но ший социалистически Даьхе, Октябра идеалаш, социализмана карагIдаьннараш лорадара тIехь лоаттабу къовсам. «Шоаш лорадер шоай советски Iаьдал долга дайза, кхетадаь, бIаргадайна дуккха а дукхагIа бола болхлойи ахархойи болаш дола халкъ цIаккха а эшадергдац» яха В. И. Ленина дешаш дизза бакъдеш хIама хилар Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа.

А. ВАЦУЕВ,
Нохч - ГIалгIай метта, литература, исторе Iилматохкама института Iилма сотрудник.

КАМАЬРША МИШТА ХУЛИЙТАРГБА ОКЕАН?

1946 шерагара 1968 шерага кхаччалца 20 миллион тоннагара 64 миллион тоннага кхоачаш дукхагIа даьхад чкъаьрийи форда продукташи, хIара шера 6 процент дукхагIа а доахаш. Цхьабакъда, 1970 шера дензз чкъаьрий дахара темп дикка лаьгIъеннай.

Цхьабакъда тIа-тIа бебаш латтача дунен тIа бахача наха кхачанна 2000 шерале, кIезигагIа эше а, 128 миллион тонн форда продукташ эшаргья, хIаьта уж 70—80 процентага дIаккхоаччаш дукхагIа хул хIанзчул. Алхха промыслана дIахо интенсификаци яра чотах иштал уж дукхагIа йоахалургхиларга даха дог дий?

Советски тохкамхошта хетачох, океана чура ресурсаш боарам боацаш яц, хIаьта чкъаьрий промышленность дIахо дегIайоалаюлургьяц, нагахьа санна управлени а йолаш бола чкъаьрий боахам лелабара кердa методаш юкъейоалайой мара. Саг цхьан хана акхача хьайбашта чарахьал даргарен Iалама «хьувкъам» гулбаргарен управлени йолча юрта боахамга воалаш санна, хIанз а вала веза алхха чкъаьрий дахаргара фордий бедала ресурсашта биззa тIахьожам лоаттабарген уж дегIакхувлара управлени ярген.

Управлени йолча чкъаьрий боахама схема бIарчча хьанийцача — чоалхане я, из хIанз а кийчъеш мара яц. Цхьабакъда цун керттера оагIув — чкъаьрийн кхыйола промыслови объекташи юха хьалххеелга — СССР-е хьалххагIен а дензз ший истори долаш да.

Промысел боарамагIа лелаяргара дIайолалу проблема. Фордашкарча дийнача хьайбай ерригa биологически башхалонаш бокъонца яйзача, уж меллад хайча йиш хургья уж хьалдаха мегаргдола боарамаш Iилман ларда тIа оттаде. Чакхдаха оттаду дIахорча шерашка алсамагIа даха йиш хулийтаргйола чкъаьрий дакъа промыслах лорадеш дола тайп-тайпара гIулакхаш. Цо тешам лу бедала запасаш тIехь-тIайоагIача хана шоаш хьалхагIа хиннача боарам тIа юсаргхилара е дукхагIа хургхилара.

СССР-о хьинаре дакъа лоац мукъача хишка еш йола промысел нийсъеча дунен халкъашта юкъерча 50 совгIча организаце гIулакхашка: къилбаседа - малхбузехьарча а къилбаседа - малхбоалехьарча а Атлантикера чкъаьрий дахара дешашта йолча Дунен халкъашта юкъерча комиссешка, фордаш тахкара дешашта йолча Дунен халкъашта юкъерча совете, Китобойни комиссе.

Мишта хувцалу лоархIамегIарча промыслови чкъаьрий (треска, пикше, хека, сельда, форда окуна, камбала) дукхал? Из проблема тохкача дакъа лоац вай мехка йоккхагIйолча чкъаьрий боахама институташа. Цар кемаш лел вай лаьттанна геттара гаьна даьнна — Дунен океана мукъача, хин бух тIара яраш санна, иштта хина юккъера а чкъаьран ресурсаш Iомаеча аренашка. Чоалхане дешаш кIезига къестаде дезаш хилац специалистий: цар хьаккхолла еза чкъаьрий лоха прибораш, геттара кIоаргачара чкъаьрий доаха кечалаш, океан меллаб дIа-юха даьржа чкъаьрий тайпаш хьагулдергдола способаш лаха еза.

ДIахо юха а дувцаргда вай кийчдечеи чакхдоахачеи советски специалисташа къаьстта доккха дакъа лаьца дола, промысел боарамагIа лелаяра тIадерзадаь гIулакхаш. Цкъа-дале, партнерашца барт вIаштIехьа а баьккхе, чкъаьрий доаха кечала зIамигIю (цхаралаш нийлхду) кагий чкъаьрий ондадовлийтара гIоне ца лувцар духьа. ШозлагIа-дале, чкъаьрий даха мегаргйола юкъара цифра (квота) оттаю, цул тIехьагIа из мехкашта юкъе дIаекъ. ТIаккха юххера а, чкъаьрий цхьадолча тайпашта шера кертерча цхьан юккъа ши-шегIа дебаш латтача моттигашка промысел геттара дIакъовл. Масала, вай мехка Азовски Каспийски фордашкара осетрови чкъаьрий, судак, карпови чкъаьрий лорадара гIулакх дика вIаштIехьдаьккхадар. Азовски форда Таганрогски заливе цхаралаш а увттадеш чкъаьрий лувцилга геттара дийхка соцадаьдар, хIаьта Каспийски форда чу — цхьанна а тайпара чкъаьрий лувцийтацар. Цо йиш хилийтар дунен тIа эггара дикагIдола осетрови чкъаьрий фу ца хоададеш дита меттел, уж дукхагIа дебаде а.

Чкъаьраша фу тассара хьалаш толхадича е шоашта езаеннача дебача моттигашта тIа ца кхоачалуш чкъаьрий дисача, алхха промысел боарамагIа лелаярах кхоачам хилац. Искусственно леладе деза уж. Къьггача масалех цаI — Каспийски Азовски фордий бассейнашка осетрови чкъаьрий доладара советски опыт.

Гидроэлектростанцей плотинаша фу тоссача моттигех хьакъоастадаьча осетрови чкъаьрашта боккха кхерам тIалаттар. Проблема къоастаяра иакхдаьхар шоай масштабашка иллача чкъаьрий леладара исторе чухь шоашта нийсса кхы цхьаькхаш доаца комплексни экспериментальнин производственни балхаш. Кердача моттигашка фу тасса «Iомадир» чкъаьрий. Форда чу дIачухецалехьа фосташ даьд царна уж мишта дах хьажар духьа. Хьалъяьй чкъаьрий итташ питомникаш — Iов хьахулийтен тоссийтен, пхандаргаши доакъараши кхеду пехаш, хий цIендуи цун температура нийсъюи лабораторш, аппараташ, форда чу чухеца пхандаргаш дIаувза кемаш а долаш йола йоккхий предприятеш. Чкъаьрий питомникий хIара шерара продукци — белугай, осетра, севрюга унахцIена 100 миллион гаргга пхандарг.

Иштта дика ка йоал балтийски тихоокеански лосось, лещ, рыбец, шемай, тарань, судак лелабе а. Из хIанз итташ эзараш тонн тIехдика продукци телаш дола дика вIаштIехьдаьннеи доккхеи СССР чкъаьрий боахама дакъа да.

Форда чкъаьрийн букъа тIехк йоацараши доладари кхедарикъона, дегIадоагIа дакъа. Укх тIеххьарча шерашка вай мехка эксперименташ яьй Iаьржача форда чурча камбалаца — калканаца, КIайча форда чурча навагаца, Балтийски форда чурча сигаца.

700 миллион совгIа дальневосточни лососаш, Европа къилбаседехьарча фордашкара семга, Кура яхача хи чу хьал а кхелаь, Каспийски форда Къулбехьарча даькъа чу чухийца миллионаш лососаш — цу деррига чкъаьраша СССР территоре тIарча хишкара чкъаьрий запасаш алсамъяьха Iац. Вай мехка деча балхех доалача беркатах пайда эц дуккхача паччахьалкхенашкарча — Дунен океанага гIолларча вай лоалахошкарча — Японерча, Иранерча, Норвегерча, Швецерча, ФРГ-ерча, Польшерча, ГДР-ерча, Финляндерча чкъаьрий доахараша а.

Укх тIеххьарча шерашка СССР-е чкъаьрий леладелга меттел, аквакультура кхыдола доакъош а дегIаух. Маьхера моллюскаш — форда гребошоки баьповгIен, хIаьта иштта форда кабуц (ламинари). Дальни Востокен устриц, мидий Iаьржача форда тIен кхееш дола эггара хьалхара боахамаш да болх беш. Азовски форда чуоттаяьча садкашка кхедаьча чкъаьрий эггара хьалхара «хьувкъам» чуийцаб. Балтийски Баренцевии фордашка оттаьча садкашка хьалкхебу цIена чкъаьра, лосось.

Маьхера чкъаьрий дукхагIа дебийтараи цар запасаш юха хьаIатIараи лоархIамегIарча гIулакхех цаI — кердача тайпашта акклиматизаци яр. Хетаргахьа, дунен тIа цхьаккха моттиг яц СССР-е санна шерреи селлара дукха ха хьалхагIа дензи уж балхаш деш — хIанз шозткъе итт шерага дIаккхоачаш! Тайп-тайпарча водоемашка чухец миллионаш пхандаргаш. Кердача моттиге уж дIа мишта Iам хьожаш чIоагIа зем боахаш я хин организмашта акклиматизаци яра дешашка хьажа къаьстта вIашагIъелла Консультативни совет. Йоккха опыт Iоаьй трансокеанически акклиматизаце даькъе. Дунен океана бердашта юхерча тайп-тайпарча континентий цхьатаррарча районашкара чкъаьрий тайпаш цхьатара дац. Моттигера фауна тоаю Iилмахоша кхычахьара тайпаш тIа а кхухьаш. ХIанз итт шу дIадаьннад СССР-ан США-нен юкъе Iов тоссеи кхыдолеи чкъаьрий дIа-юха тела. «Кхелха» США яхай камчатски цIе щукеи амурски щукеи, хIаьта Америкера хьаькхаьчай болата корта бола лососи къоарза окуни. Уж хIанз дIаIемай Iаьржачеи Азовскии фордашка.

Тайжача океана чурча лососа — горбуша — Iов Сахалинера Кольски ахгIайрен тIа дIайнхьаяр. Цига кхедаь пхандаргаш Баренцевии КIайчеи фордашка чухийцад. 1973 шера, хьалаш геттара аьттув болаш хиннача хана, Кольски ахгIайрен тIа белгалдаьннад цига чухийца чкъаьрий эггара дукхагIа дийба хилар — фордах хий дIаккхеттача 200 эзар совгIа чкъаьра лаьрхIаб, хIаьта кIезигагIа бале а 100 эзар ца лоархIаш а бисаб. Чухийца чкъаьрий дальневосточничарел ондагIа, дерстагIа, цкъаза дукхагIа хул. 1975 шера горбушаш хишка чуахар а иштта дика дар. СССР европейски Къилбаседен эггара лоархIамегIча промыслови объектех цаI а хинна дIаэттай горбуша.

Промысел дикагIча боарам тIа нийсъеш лелаяр, хин ресурсаш лораяр юкъарча цхьан цIерaца чулаьце «чкъаьрий запасаш ебаяр» оалаш дола чкъаьрий искусственно леладари царна акклиматизаци яри — чкъаьрий боахам Советски Союзе санна, иштта кхыча мехкашка а дIахо дегIабоалабара ца хилча даргдоаца хIамаш. Океана рузкъах кхетамца пайда эцар — дерригача адамаша йоакхо е езаш дола хIамаш.

Нагахьа санна Дунен океана унахцIенони беркатеи йоакхо е, цунна доал де нах Iомалой —из декхарийла бусаргбац.

Александр БОГДАНОВ,
форда чкъаьрий боахамеи океанографеи Iилма - тохкама Ерригсоюзни института (ВНИРО) директор.
Анатолий ДРУЖИНИН,
ВНИРО бух тIарчеи буха юхерчеи чкъаьрий лабораторе заведующи.

(АПН).

Машиннаькъахой совгIаташ

«КПСС XXV съезда даха ма-доагIара накъадахар духьа лелаеча социалистически яхьа хьакъехьа» КПСС ЦК баь соцам дег тIара къоабал баь тIа а эцаш грозненски тепловозий водителаша дош делар тIехьаюсараш юха а графика тIа йоахаш духхьал расписанегIа мара грузови а пассажирски а поездаш ца кхувла.

Графикал 38 минут тIехьаюсаш яр № 31 йола Баку—Киев яха пассажирски поезд, 20 минут тIехьаюсар № 81 йола Баку — Москва яха поезд, № 213 поезд бIарччача сахьатан 13 минутан тIехьаюсаш яр.

Поездий диспетчерца айхха бувзам хиларои, локомотивни бригадай говзал лакха хиларои из хьал тоадайтар, ерригa поездаш юха а графико дIама-деххара болх бергболча яьхар.

ТIехьаюса поездаш юха а графикагIа леларгйолаш вIаштIехьяхарах машиннаькъа грозненски отделене начальника тепловоза машинисташта Незнамов Владимиран Зозуля Михаилан баркал а оалаш ахчан премеш елар.

* * *

Кагирхой наставник хилар сий долаш хилара нийсса дукха хьинар, хьаькъал эшаш гIулакх а да. Наставник вола саг ше хила веза массе оагIорахьара кхычар масал эца мегаргдолаш: вахар довзаш а, дукха балха опыт йолаш а, эхь - эздел, сабар долаш а.

Грозненски локомотивни депо наставник яха сийлен цIи лелаю ах бIаьнел совгIча опытни кадрови производственникаша. Царех ва Ильязов Ильдус.

Итташ шерашка болх беш хьавоагIа из депо ветеран, наставник, воспитатель. Кхоачам бац керда балха венача кагирхочоа машиниста гIонча довзийтад аьнна, тепловозаш дIа-хьа кхувла из Iомаваьв аьнна. Цул совгIа, царна Iомаде деза къахьегамца коммунистически отношени хулилга, общественни вахара юкъе а дакъа лоацилга, иштта цу тайпара кхыдола гIулакхаш а. Ший наставника балха тIа цу принципаш тIара ца вала гIерташ хул коммунист Ильязов Ильдус. Духхьала укх тIеххьарча шера цу тайпара 30 машиниста гIончеи иштала тепловозий машинисташи Iомабаьб цо.

* * *

Дика вIаштIехьдаьккхад Грозненски локомотивни депо эксплуатаце цехе периодически кепайоазон яздулга. Къаьстта из гIулакх хьинаре дIахьо кепайоазон общественни распространитело машинист - инструктора, къахьегамхой депутатий Октябрьски Совета депутата Конев Николая. Тепловоза хIара машинистаца, хIара машиниста гIончаца дувц цо малагIа газет, журнал язде йиш я. Цун колонне 106 саго хIанзле 200 экземпляр газеташи журналаши яздаьд.

Дика вIаштIехьдаьккхад газеташи журналаши язделга колонна кхыча локомотивни бригадашка а. Тепловоза цхьа машинист, машиниста гIонча газеташтеи журналаштеи яз ца луш ца витара йоакхо ю машинисташа — инструктораша Ильязов Ильдуса, Сальный Владимира, Стояльцев Владимира, оператора Кардонова Марияс.

Тепловозий дукхача машинисташа, цаI — шиъ издани язъяь ца Iеш, массехк тайпара газеташи журналаши яздаьд. Масала, тепловоза водителa Кривцов Павла бархI издани яздаьд. Царна юкъе газеташ «Правда», «Гудок», «Грозненский рабочий», журналаш «За рулем», «Молодой конструктор» да. Иштта дукха газеташи журналаши яздаьд машиниста гIончаш Мурдалов Александра, Кобзев Александра, Захаров Анатоле, иштта кхычар а.

* * *

«КПСС XXV съезда толамца лаьрхIа август бетта 200 беза мухь тIабола поездаш дIа-хьа йигар грозненски тепловозникаша, царна тIадехка нормала совгIа 90 эзар тонн мухьаш дIа-хьа дихьар, дукха дизельни доагор кходир.

Укх шера ворхI тонн дизельни доагор кходаьд ВЛКСМ 17 съезда цIи лелаеча Семикозов Юре кулгалдеча локомотивни бригада, нормала совгIа 18 эзар тонн халкъа боахама мухьаш дIа-хьа дихьад.

ТIехдика дIа-хьа кхувл пассажирски а мухьаш тIадола а поездаш Гоплин Владимира, Потемкин Леонида, Потемкин Генаде, Сахновский Владимира, Магомадов Валида, Пыжев Степана, иштта кхы дуккхача а кулгалдеча локомотивни бригадаша.

* * *

Шоай социалистически декхараш толамца кхоачашдеш хьабоагIа Грозненски дистанце сигнализацеи бувзамеи болхлой.

Ханал хьалха кхоачашйир цар бархI бетта йола производственни задани, графикал ши кIир хьалха а баьнна дукха балхаш дир.

Дистанце коллектив рентабельно болх беш я. Производства новатораша дукха рационализаторски предложенеш кийчъяь производствана юкъеяхьарах паччахьалкхенна пайда хиннаб.

Социалистически яхье хьалха латташ хьабоагIа дистанце электромеханикаш Барабаш Владимир, Мерзликин Александр, электромонтераш Озлоев ИбрахIам, Нальгиев Юнус, Гишаев Авалу, Скляр Алексей, иштта кхыбараш а.

«КПСС XXV съезда толамца накъадахар духьа лелаеча социалистически яхьа хьакъехьа» КПСС ЦК баьча соцама жоп а луш къахьегама ударни вахте а этта керла социалистически декхараш тIаийцад дистанце коллективо: автоматика устройствашта ремонт яра план 25 декабре кхоачашъе, хIаьта бувзама линена капитальнии юкъереи ремонт яра план 30 ноябре кхоачашъе, 30 эзар сом ахча кходе.

Г. АНОХОВ.

Машинашъерий яхь

МОСКОВСКИ ОБЛАСТЬ. КПСС XXV съезда яха майоагIара накъаяха яхье а яьнна доккхий къахьегама толамаш доах Мытищински машинашъеча завода коллективо. Ханал хьалха, 1975 шера 12 августе, производства пхе шера задани кхоачашъяьй предприяте болхлошеи инженерно-технически болхлошеи. Пятилетка чакхйоалача шера продукци арахецара паччахьалкхен задани 26 декабрга кхоачашъе, къахьегама овсарле лакхъяра 1975 шера задани кхо процент тIеххоачашъе, планал совгIа цхьа миллион сома продукци яла декхар тIаийцад машинашъераша.

Заводо арахеца автосамосвалаш дуне 26 мехка экспортагIа дIаухийт. Будапештски Пражски метрополитений заказех проект а оттаяь хьаяьй венгерски чехословацки специалисташа чIоагIа дика лоархIаш йола экспортни модификаце метро 120 вагон.

Мытищински машинашъеча заводо арахийцай миллионни юбилейни автосамосвал — серийни ЗИЛ-ММЗ-554. Машинашъерий дегаш чIоагIа айденнадар из самосвал вIашагIйолла бокъо яккхараи КПСС XXV съездага доходьийтача къахьегама рапорта кIал кулг язде сийле бокъо яккхараи тIехьа яьржача яхьо.

СУРТАШ ТIА: 1. Завода дикагIа ярех йола комсомольско-кагирхой бригада — стахановски болама 40 шу дизара сийна цхьан кIирагIа хIара денна балха норма 200 процент кхоачашъе аьнна почин дIайолаьь йола токарий бригада. Аьрдехьара аьттехьа: Угаров Валерий, Генералов Юрий, бригадир Михайлов Юрий, Сердоков Александр, Цветков Михаил. 2. Самосвалаш вIашагIйоxка линн.

В. КУЗЬМИНА сурташ.
ТАСС фотохроника.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Социалистически содружества мехкаша вІаши аьттув белча тайпара дегІакхуьл дегІайоагІача паччахьалкхенашцара цхьана леладу экономически технически гІулакхаш.

СУРТА ТІА: Шапонерча гидроэлектростанцена лаьрхІа 50 эзар киловатт мощность йола гидравлически турбинаш кийчъяра дола Инде заказ кхоачашдеча «Ганц-МАВАГ» яхача венгерски машинашъеча цехе.

МТИ-АПН сурт.

АХКА ВУГАШ БОЛА НИКЪ

Ше доал деча укх шин шера мохк бокъонца хІалак баьб фашистски хунто. «ХІанзара кризис — бакъдеш дувцар частни предприятешка гІулакхе болча наьха конфедераце председатела Федерико Мухика, — из да ткъаь иттлагІча шерашка гІаддоадаьча хьалал е дунен шоллагІа тІом чакхбаьнначул тІехьагІа Чили човхаьча кризисал аттагІа доаца, хетаргахьа, цул вогІа хила а меган дола хьал».

ХІалак хулча дІакхаьча дола хьал кхы дІахо къайлакхаьа хунта викалаш шоаш а ца гІерташ, селлара телхад мехка экономически хьал. Къаьстта йоккхий бокъонаш ена волча хунта министра Хорхе Кауаса дукха ха йоцлаш чилийцаш тІахьийхар «тІехкараш эзагІа хьерчадара». Моттигашкарчен кхыча мехкашкарчен даьшта хунто боарам боацаш бокъонаш енай производство аІамигъе а болхлойи гІулакхера нахи балхара дІабаха а. НагахьІа моттиге ца дусаш соцадаьд чуІе цІенош хьалдела, социальни Іалашонна телаш дола ахча наьха санна кІезигдаьд. Цу тайпарча гІулакхашца юха ца къовлалуш урагІа йоаз, кхыметтел официальни даннешка яхачох а 400 процентага дІакхаьча, хІаьта кхыча мехкий экономисташа лаьрхІачох 600 процентал тІехъяьнна инфляци юхасоцае гІерт правительство.

Чиле платежни дефицит хІанзле а миллиард долларал тІехъяьннай. Финансай министерства керд - керда банкноташ кепадетт, хІаьта из баьхан долаш цхьаккха мах боацача даьннад Чилийски эскудо. Дукха ха йоаццаш ахчан керда единица юкъейоалаяза далаьзар чилийски Іаьдалаш — из хургда мах боацача эзар эскудона нийсса дола песо. Ахчан керттерча единицаца лелаю из киловзал — мехка боалла экономически кегар хьахьокхаш долча масалех цаІ мара дац. ХьалхагІа «керттера» хиннар эзар песо маьха лаьрхІа эскудо ма дарий.

Хунто хьакхайкадаьд, «кхом бе дагахьа» дукха хІама ца эшаш геттара соцаьй доазол дехьара нийо продовольстви. Цо ираз дайна хьал оттадаьд чурча продуктови рынке. Іаьдалаша деннача приказагІа алапи кхы лакх ца а долийташ продуктай маьхаш наьха санна лакхдаро, «Шпигель» яхача малхбузенгермански журнало деча мукІаралагІа, «чилийски къахьегамхоех дукхха бараш вахара кхоачам балла доацача ахчах бах» хІамаш нийра шиз цар сов кІезигбаларах. Масала, фашистски режима Іаьдал тІалаттача хьалхарча шера 42 процент кІезигденнад гІишлошъеца болхлой реальни алапи. Лоадамбоацача паччахьалкхен гІулакхаш тІарча наьха вахара боарам шозза совгІа лохбеннаб.

Укх гаргарча хана паччахьалкхен гІулакхаш тІара нах кхы а дІабаха лаьрхІад. Из да кхы а итташ эзараш чилийцаш даьран маларан дІахо ахча доацаш бусаргболга.

ХІанз 600 эзар сагага, вешта аьлча болх булургболаш мел болча нахах 20 процентага дІакхаьчача, балхах баьнарий хьал йиш еха да. Официальни чилийски статистика даннегІа, деша даха ха йолча берех ахаш цІаккха а кер биззал хьалъя хІама ца хиларах цІека чу докъаденнад.

ХІанз кхыметтел юххьанца фашистски переворот хьаллоацаш хиннарий а дог тийшал, мехка тІера цІенхаштта проблемаш къоастае могаргдоацаш хунта хиларахи цо Чили ахка югаш латташ хиларахи.

И. БОРОВИКОВ. (АПН.

ДУККХАЧА БІАЬШЕРЕХ ЯЛХ ШУ

ТРИПОЛЕРА ПИСЬМО

Ялх шу — паччахьалкхен историе чухь йоккха юкъ яц. Бокъонца иззал ха яьнай паччахьа Іаьдал дІадаккхарген мехка республика хьакхайкаярген кхоачаваь йола 1969 шера сентябрера событеш хилча денз.

Дукхха бІаьш шераш хьалхагІа денз хьадоагІа Ливе истори. Мехка чухьаьлха хиннаб грекаши римлянаши, туркий доал тІалаьттад, яькхача итальянски колонизатораша доал даьд, «Іаьржача дуче» карательни экспедицеш чухийхай, Гитлеровски бІу тІабаьржаб, Сенуситий фух барий паччахьий доала Іазап тІалаьттад.

Цхьабакъда укх тІеххьарча ялх шеро хийцай мехка юхь. Цар дукхха керда хІамаш денад африкански континента къилбаседерча хьалха тІехьабиса хиннача цу Іарбий мехка.

1969 шера сентябре мехкара Іаьдал шийн бе деллача революционни командоване совето эггара хьалха чакхъяьха лоархІаме мероприятеш кр Ливе территоре тІара кхыча мехкий тІема базаш дІаяхар, кхыча мехкий йоккхача капитала, банкашта, транспорта, ливийски промышленноста лоархІамегІарча — дайгача, кхачан, электроника — доакъашта национализаци яр. Паччахьалкхен тІахьожама кІэл оттадир кхыча мехкий монополеша Ливера доаха мехкдаьттакъаман керттера рузкъа. ЙоккхагІйолча мехкдаьтта кампанешта — «Бритиш петролеума», «Банкер Хант ойла» «Шелла» — национализаци йир. Царна меттел вІашагІъеллар, квалифицированни кадраш тоъаш йоацашехьа а, дунен рынке цуна духьала малхбузехьарча монополеша дискриминационни гІулакхаш леладешехьа а, шийн декхарех дика лоархІаеш йола къаман мехкдаьтта корпораци. Ливе территоре тІа болх беча вокх юхейисача ерригача кхыча мехкий кампанешка а хІанз 51 процент акцеш я паччахьалкхен.

ДІададахача шерашка дикка айбеннаб халкъа вахара боарам. ДегІаахара кхаь шера планага хьежжа (1973—1955 шш.) хьалдеш латт чуІе цІеношк. Тешшаме кхы кІезиглургдоацаш хьадда алапи оттадаьд, мах боацаш дешар да, лораша гІулакх ду. 1969 шераца нийсйича цкъаи ахаззен хІана еннаац аьнна лакхъеннай бахача наьха хІара сага сих лоархІаш йола доход. Мехка территоре тІа доахача мехкдаьттах тІадоагІа миллионаш пайдаш кІигананна баьхача паччахьала гарга латтарий кисашка а ца ухаш, ливийски халкъа вахара боарам лакхбарга, кхычарех тайша хІама доаца къаман экономика хьаярга дІаухийташ да.

Мехкдаьтта чаххдоаха массехк йоккха предприяти хьалъеш латт Ливе. Соахка болх бе йолаялийтача къаман мехкдаьтта чакхдоахача промышленноста духхьашхарчо — заверча комбинато хІара деша хьаю 60 эзар тонн совгІа баррель мехкдаьтта продукташ (мехкдаьтта баррель 158,76 литрана нийсса я). Ер шу чакхдоаллаш кхы а Тобрукерен Звейтинерен мехкдаьтта чакхдоаха йоккха ши завод болх бе йолаялийтача ЛАР-е хІара шера хьадергда 600 эзар баррель совгІа бензин, фатаген, мазут, кхыйола мехкдаьтта продукташ.

Сихача темпегІа дегІаух Ливе гІишлой материалий промышленность. ЧІоагІлуш йоагІа республика энергетически база, хІара шера дукхагІа шерлу транспортни сеть, хьалъеш латт керда хаІнзарчар тайпара аэропорташ, Сахаре гІолла автомобильни шикъ буллаш латт, хьалъеш я йоккхий форда порташ.

Ливийски кулгалхоша шоашта хьалхашка декхар оттадаьд — мехка юрта боахам тІехьабисар а лоаццача хана дІадакха. Ше Іаьдала керте эттача хьалхарча бетташке а революционни правительства къаьстта декрет ара а доакххаш соцам баьб эггара хьаьнагІен леладе аттагІен дола лаьтташ кара хиннача дуккхача итальянски колонистий доалахьарча хІамашта экспроприаци е. Цу лаьттаех цхьа дакъа пайда эца ливийски ахархошка дІаденнад, паччахьалкхено повкъостал ду царна фу, удобренеш, юртбоахама техника эца.

Соахка денз шерра кампани дІайолаеннай Ливе йоазув-дешар ца ховча кхийнача наха из Іомадар духьа къовсам лоаттабара. Дукха ха йоацаш массе метте яьча переписага хьежача кхийнача ливийцех 600 эзар гаргга саг юххьанцара а образовани йоацаш ва (уж хул мехка бахача нахах 35 процент). Цу гІулакхо юхатетт къаман экономика дегІайоалаяра планаш кхоачашъелга, новкъарле ю Ливех хІанзарчар тайпара аграрно-индустриальни паччахьалкхе яра. Йоазув-дешар ца ховлга дІадаккхар духьа йоазув-дешар ца харца къовсам лоаттабара къаьстта комитеташ вІашагІъехкай ерригача заводашкен фабрикашкен, юртбоахама кооперативашка, паччахьалкхени частнии кампанешка, учрежденешка а контарашка а.

Арахьарча политика даькъе антиимпериалистически позицеш тІа, дерригача мехкашца цхьана гІулакхаш леладара тІехьа латт Ливийски Іарбий Республика. Кхычарех тийша хІама доацаш хургйола къаман экономика хьалъяра гІулакха къонача республикана оццо повкъостал ду СССР-о, Болгаре, Югославе, Польшо, Румыне, Венгре. Шерра-шера йоккхагІа хул ЛАР-ан социалистически мехкаштеи юкъера торгови оборот. Укхаза къахьегаш ба цу мехкашкара эзараш квалифицированни специалисташ — лораш, инжеперан, преподавателаш, агрономаш.

Дика дегІаух Ливенен Советски Союзаи юкъера гІулакхаш. Алхха укх тІеххьарча цхьан шера вай мехкашта юкъера товарооборот шозза йоккхагІа хиннай. Советски Союзера цемент, промышленни оборудовани, автомобилаш, кхачан продукташ кхухьа ливийцашa, хІаьта шоайцигара тха, нахьараш-цІекий, косторови ги, тхьамка, арахис, кхынраш лоаттаю. СССР-ан ЛАР-ан юкъе шин оагІорахьара массехк соглашени яьй торговле, Іилма, техника, культура даькъе цхьана гІулакхаш леладара хьакъехьа. ХІара шера сессеш хул цхьана экономически Іилма-технически дешашта а хІаьта ниттa торговлена а совхка вaІшагІъеллача Межправительствении советско-ливийски комиссе. Укх шера май бетта ливийцаша дег тІара моаршал тийлар официальни визитаца ЛАР-е вепа хиннача СССР Министрий Совета Председателага А. Н. Косыгинга. Цига Трипале переговораш йир по ливийски кулгалхоша шин оагІорахьара о т н о ш е н е ш чІоагъяра хьакъехьа Советски Союзе шозза хиннав ЛАР-а премьер-министр А. С. Джеллуд.

М. МИРОШНИКОВ,
ТАСС корреспондент.

Триполи.

БИОЛОГАША «ХЬАЯЬ» ДЕГІА ПХЬИД

Изобретенейи открытейи дешашта йолча СССР Министрий Совета Паччахьалкхен комитето белгалъяьй Іилман открыти: дунен тІа духьхьашха гучадаккха вІашітІехьдаьннад пхьидах дола дулх цхьанахьара хьа а даьккха кхычахьа тІадиллача дегІаухаш хилар. Открыте автор — СССР Паччахьалкхен преме лауреат, профессор Александр Студитский.

XX бІаьшерен шовзткъеа иттлагІча шерашка кхаччалца дунен литература тІа белгалъяькхаяц чІоагІа толхаяьча пхьида дика «ремонт» яь цхьаккха моттиг, бокъонца ше хиннача тайпара юхаметта ца оттаяр ше долаш. Цу цхьан хана каст-каста из проблема хьалхашка уттт хирургашта.

Аьттув ца балара баьхан малагІа да?

— Шоай структура геттара чоалхане хиларах е регенераци а ца юлуш — юхаметта ца отталуш, е кхычахьа тІадиллача дІатІа ца латаш а дегІа ца доагІаш а долча пхьида мазай строительни функцей мелал оалаш йолчох из латт аьнна хеташ дар. — йоах профессора Александр Студитске.

Пхьид, масала, цІока, чагхам, тІехкаш санна юккъе ядро йоаллача массазарча клеткех а ца латташ, хьоаса санна долча диттакъа дІаьхача пхьанех латт. Дулха кхыча хьасаьца нийсдича ядрош дукха яхкац царех, хІаьта уж миланза яргйолаш яц, моллагІа дулха хьоаса цар чотах бокха а хул, дегІа а боагІа. Юххера а, цхьакха цхьа духьале - хадданза тІалаттача кислородага пхьид ялар. Из тІалоттаелга юкъагІдалари садикъарах; е медикаша ма-аллара, ишеми хиларах из ялари лаІ хул.

Уж вІаши нийсъеш лабораторешка даьча тохкамаша хьахьекхар, эггара дикагІа хотталураш веществай обмен дика йолчеи дукха дІа-хьа лелачеи хьайбай пхьидаш хилар. Сихха тишлуш йола уж шоаш юха кердаювл.

Цхьадолча даькъе проблема къоастае йиш хилийтар цу тохкамаша. КхоалагІа дакъа эшасна оалхазарий, дехкий, цициголгий пхьидаш юхаметтаоттае вІаштІехьдаьннад.

Фу хургдар, нагахьа санна, масала, вІалла хІаманна пайданна йоацача а йоаккхаш, пхьид пхорагІа хоадайнча?

Дага а доацаш цхьан хІаманна духтІаваьккхар тохкамаша: цу тайппара пхьид пхорагІа хоадаьчул тІехьагІа шоай ядроца хьахиннай миобласташ оалаш йола дукха строительни клеткаш. Уж я сакхат хинна моттиг юха метта а оттаеш, эйпа оагІошта юкъе пхьидий тІийлг туллар.

ЛаьрхІачунга дІакхачара юххе биса, эггара халагІа бола гІа баккха безаш бар — пхьид хьаяккха, миобласташ чуйоагІаргйолаш ярда а яьрда кийчъе езаш яр. Царга мара тешам болалургбацар пхьид хьаькхача моттиге керда пхьид хьа ера. Хьадага лаьца идея а, нитта метод ше а дукха хІама ца эшаш фальг хийттабале а, йІаьхача хана, Іилмахочо цу даькъе даьча тохкамий аьттув баьлар. Шенъяь дІаьккхача котама кІорига ши бухь болча пхьида а цул тІехьагІа цицхолга икропожни пхьида а моттиге моллагІъяр санна йолча дулха фарша мажаргилг тІабиллаб. Цул тІехьагІа цхьа кІира даьннача гІолла хьахулаш латтача пхьида белгалонаш гучаяьннай. Фарша юккъе гІолла шорттига чуйоляеннай цІий мнаши нерваи хьоасийн. ЦІий итт ди даьннача тІехьагІа массаза а санна кхеста доладеннад, хІаьта нервай бувзамаш — кхо-динъ кІира даьннача гІолла.

Бутт баьннача тІехьагІа профессора Студитскеи цун болхлойи бІаргашта хьалхашка хьаэттай цхьаккха хІама шоашта ца хилча санна вІашкадоллаш долча пхьида хьоасех хьахинна пхьид.

ХІанз шеконаш дІаьннай. Вай мехкарча санна, ниттa доазол дехьарча а дуккхача лабораторешка бакъъяьй СССР Іилмай Академе, хьайбай эволюционни морфологеи экологеи Институтa лабораторе хьайийна ерригa даннеш. Цу хьакъехьа американски Іилмахочо профессора Оскар Шоттэс язду: «ЧІоагІа лоархІаме да, Александр Студитске хьахьеккхача тайпара, цу кердача хьалашка регенераце кхы тайпа хьагучадала дезаш хилар кхетадар. Экспериментальни морфологий дуне гІоздаьккхад эрсий биологий балхаша, хІаьта из царна баркал ала а деза маьженаш юха меттаоттаяра геттара керда наькъаш цар хьаделларахь».

Георгий БЛОК.
(АПН).

ФУТБОЛ «ТЕРЕК»—«МАШИНОСТРОИТЕЛЬ»

Кхыча городашка кхозза лайзачул тІехьагІа яккха йиш йолча ялх очкох пхиъ яьккха цІаера «Терек». Цудухьа дІадахача пІаьраскдийнахьа С. Орджоникидзе цІерагІча стадионе «Тереко» Тулера «Машиностроитель» тІаэцача тоъал дукха нах гулбеннабар.

Уж шаккхе а команда шоайла дика йовзаш я. Эггара хьалха мехка футбольни чемпионата «А» класса шоллагІча лиге уж вІашагІкхийттар 1969 шера апреле. Грозне хиннa из матч цхьаккха команда совле ца йоаккхаш чакхъяьлар, хІаьта цу шера Туле шоай наІарашка цхьа бургац чу а тохийташ ийшар «Терек». Цул тІехьагІа кхо шу даьлча мара лайзанзар уж шоайла. Шоззе «Терек» котъяьлар — цкъа счет 7:1 йолаши шозлагІа 4:0 йолаши. ХІаьта укх шера ши бургац чу а тохаш «Машиностроитело» эшабир вай футболисташ.

ХІанз шоллагІча лига зонашкара яхьаш чакхйовла дукха ха йисаяц. Къовсам къаьстта ирбеннаб «Терек» ловзача кхоалагІча зоне. Чемпионата финальни даькъе ловза цхьатарра хІана дац аьнна дог даха йиш йолаш массехк команда я укхаза. Цудухьа чІоагІа мах болаш я хІанз яьккха хІара очко.

Из дика кхетадеча вай футболисташа кадай дІадоладир вІашагІкхетар. Уж хадданза тІаккхуш ба хьаьший наІарашта. Дика ловз «Терека» полузащитникаш. Царна юкъе а хьалхарча тайме белгала ва команда капитан Михеев, цо цкъа санна массехказза Арутюнова, Хохленкоа вІаштІехъяькха атакаш вратара Яковлева лораеча хьаьший наІараштa кхераме яр. Цхьабакъда хьалхара тайм счет хувца ца луш чакхйоал. Толамга кхачара «Терека» атакашта тоъаш ца хиннар уж чакхйоалача дІакхаьчача футболисташ шоайла дика кхеташ ца хилар дар.

Ловзара сурт кІезиг-дукха хувцаделар шоллагІча тайме. Желябовске метта аравьяна Шаулов дика дІатов хьалхарча тайме лайзача «Терека» футболисташца. Цхьабакъда хІанз хьинарегІа ба тулякаш а. Нагахьа санна хьалхарча 45 минута шоай наІараш лораярал совгІа кхы уйла цар хиннаеце, шоллагІча тайме бургац шоашка кхаьчача кхерамен сихенка кхаьча контратакаш ю цар. Дале а, 53-ча минуте Михеева шийга говза хьаккхеса бургац хьаьший наІарашка чутох Хохленкос.

Цул тІехьагІа массехказза толам баккха йиш йолаш бар «Терека» футболисташ. 65-ча минуте Баркова теха бургац штангах дІаккхет, цул совгІа дика ловз хьаьший вратарь Яковлев. Ишттa 1:0 йола счет кхы хувца ца луш чакхдаьлар из вІашагІкхетар.

Тахан С. Орджоникидзе цІерагІча стадионе Брянскерча «Динамоца» ловз «Терек».

С. ШОВХАЛОВ.

КЛУБИЙ БОЛХЛОЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ СЕМИНАР

Укх деношка Нохч-ГІалгІай АССР культура Министерстве чакхъяьлар республика колхозий центральни усадьбашка ухкача юрташкарча культура ЦІеной директорий республикански семинар - практикум.

Семинарски занятешка дийцар клубни учрежденей болх вІаштІехьбаккхарах, къахьегамхошта коммунистически кхетам балара формаши методаши эггаьха тоаярах, культура ЦІеношка межведомствени общественни советаш вІашагІйохкарах, республика культурно - просветительни учрежденей болх тоабарах.

Семинара доакъашхой Гудермесски района Суворов-Юртарча, Грозненски района Петропавловски культура ЦІеношка баха хилар, юрта боахама къахьегамхошта хьалхашка латтача декхарех, укх гаргарча хана юрта боахам дегІабара перспективех, производстве хьалхалаттарий хьокхамех дувцаш йолча гойтара агитацега, цу клубий агитбригадай программага хьежар.

Боккхача лоІамца ладийгІар семинара доакъашхоша Шелковской района Бороздиновски станица культура ЦІен директора Л. И. Крылевскаяс, Ножай - Юртовски района Зандак юртарча культьура ЦІен директора И. И. Амаева, ниттa кхычар, шоай балха опытах дувцаш даьча къамаьлашка.

«КПСС XXV-ча съезда бахамабоаггІа накъабахар духьа лелаеча социалистически яхьа хьакъехьа» болча КПСС ЦК соцама хьакъехьа республика культурно - просветительни учрежденей декхарех дувцаш семинара доакъашхошта хьалхашка къамаьл дир НГІ АССР культура министра заместителa Х. М. Куркиевас.

Х. БЕРСАНОВ.
Нохч - ГІалгІай АССР культура Министерства культпросветбалха методически кабинета заведующи.

«ДЕШАР—РУЗКЪА, КЪАХЬЕГАМ—ЦУН ДІОАГІА»

Укх шера Нохч-ГІалгІай республикански медицински училища преподавателаша, болхлоша, студенташа дездергда училища 45 шу дизара цІей.

Цу дийнахьа училище боагІаргба тайп-тайпарча хаьнашка училища чакхъяьккха тІема ветеранаш, медицински Іилмай докторaш, кандидаташ, медицински учрежденей кулгалхой.

Из хургдар да. ХІаьта укх деношка училища актови зале гулвеннавар экзаменах чакх а ваьнна деша дІаэтта 480 студент, уж берригаш а селханара дешархой ба.

Зале музыка ек. Президиуме ба училища кулгалхой, лораш, тІехдика дешараш.

Къамаьл ду медучилища къьонагІайолча преподавателa, фельдшерски отделене заведующе Чуйкова Алла Прохоровнас.

— Тахан вай гулденнад, шо, хьамсара, новкъостий студентий - медикий дезале дІаэцар дезде. Медицински болхлочун къахьегам атта беце а сий долаш ба, цудухьа советски медицински болхлочун цІи лакха лоаттаяра кІезига къахьега дезаргдац шун а. Къахьега дезаргда аудиторешка, дешара залашка, больнице, амбулаторе практически занятешка. Из къонача сага вахаре керттердар да. Шийна хана французски Іилмахочо Буаст Пьера белгалдаьккхад: «Дешар — рузкъа, къахьегам — цун дІоагІа»...

Училище эпаргйолча профессех, училище хьахилара историех, традицех дийцар преподавателa К. Г. Джунандова, тІехдика дешача ленински стипендиаткас, 4-ча курса студенткас Н. Венгеровскаяс.

Цул тІехьагІа цхьаннена тІехь шоллагІвар воалаш сцена тІа боал дешара группай викалаш. КПСС XXV-ча съезда сийна тІайца социалистически декхараш Іодеш цар.

Цул тІехьагІа советски студентий-медикий мугІарашка шоаш дІаэцаш Ленина хьехамаш кхоачашде, училища традицеш лорае а дІахо чхьа а, культурно - политически вахаре а хьинаре дакъа лаца, берига шоай низ, хьинар, халкъа унахцІенон гІулакха дІадала хьал а гІайтта торжественни дув биар Нохч-ГІалгІай медицински училища цхьоалагІча курса студенташа. Залера хьахоз «КІай халаташ дувха нах» яха илли.

ДоттагІала майдан тІа граждански тІема турпалашта — Н. Гикалона, А. Шериповна, ГІ. Ахриевна дегІача памятника хьалхашка ба лоа санна кІай халаташ дувха студенташ. Шоай иразера тахане баьхан вахар дІаденначар сий а деш зизаш дохкаш цар дагахьа кхы цІаькхазза а дув буъ цар гІулакхашта тешаме хила.

В. ЕЛФИМОВ.

ІИЛМАХОЙ-КАВКАЗОВЕДИЙ ФОРУМ

«Иберийско-кавказски меттaшкарча глагола морфологически модельни категорей дешаш» яхаш тема а йолаш историца вІаши нийсдеш иберийско-кавказски метташ Іомадара дешашта хетаяь 6-гІа региональни сесси хилар город Майкопе, Адыгейски автономни области столице 9 сентябрера 12 сентябре кхаччалца.

Сессе балхаца дакъа лаьцар Ленинградерча, Москверча, Калутерча, Тбилисерча, Бакурча, Махачкаларча, Орджоникидзерча, Грозперча, кхычахьарча иберийско-кавказски дезала йоазув-дешар ца хинна, кІезига хинна, къаьнара йоазош хинна метташ Іомадеча Іилмахошакавказоведаша.

Грузински ССР Іилмай Академе академика А. С. Чикобава доклада тІа белгалдаьккхар, иберийско-кавказски метташ шеррен кІоарггеи Іомаданза дарг ца хилар а Іомадар лоархІаме хилар а, цу метташца дувзаденна советски хана баьча Іилма-тохкама балха итог йир.

Кавказера дукхагІдола метташ Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци хилалехьа шоай къаман йоазув долаши Іомадеши хиннадац. Советски хана мара, ленински къамий политика чакхъяьккхар бахьан долаш мара кхаьчадац Кавказе дахача дуккхача халкъашка, цу даькъе нохчашка а гІалгІашка а, эрсий графически ларда тІеи литература тІеи хьадаь шоай къаман йоазув.

Вай хана мара вІаштІехьдаьннадац нохчийи гІалгІайи метташ, Кавказа кхыдола метташ, дукхха къамаш дахача вай берригача мехка метташ Іомаде.

Мотт—доккха, мах баь варговоацаш деза халкъа рузкъа, цун духовни вахара массазара памятник. Эрсий сийлахь-воккхача поэта А. С. Пушкина хозахетдаь яьхадац: «Вай мотт—вай истори». Массанена а дика бовзаш ба метта лоархІам, нах шоайла дІа-хьа дувцачох кхетарен марксизма-ленинизма идеяшта пропаганда ярен средство из хиларах тарра.

Сессе 48 доклад йийшар, царех 5 доклад — нахски (нохчий, гІалгІай, цоватушински) из тІеххьарбар ГуржегІара баьнна ба) метташта хетаяь.

ДукхагІйолча докладех лаьца тезисаш араяьхай. Дукха езача вай парте XXV съезда дика совгІат хургда сессех.

Юххера а белгалдаккханза даргдац, сессе заседанешка йийшача докладашка хьежача вай республикерча викалаша даь къамаьлаш а вай республикера сессе баьхка викалаш шоаш а кІезига хинна хилар. Ши саги ши доклади. Из теркалдир форуме дакъа лоацаш хиннараша а. Иберийско-кавказски метташ Іомалара дешашта хетаяь 7-гІа аргІанара региональни Іилман сесси 1977 шера сентябре Сухуме хургья.

К. ЧОКАЕВ,
сессе доакъашхо.

Редактора зам.
М. М. ХАМХОЕВ.

ДЕЗА НОВКЪОСТИЙ!
ДІАДОЛАДЕННАД 1976-ча ШЕРА
«СЕРДАЛО»
ГАЗЕТА ЯЗЛУЛГА

Газета язлу бувзамэ ерригача отделенешка а промышленноста, транспорта, гІишлошъеча предприятешкарча, дешара заведенешкарча, колхозашкарча, совхозашкарча, учрежденешкарча, общественни организацешкарча непайоазув доаржадеча общественни уполномоченнешка а гІолла.

ГАЗЕТ ЯЗДАРА МАХ шера —3 соми 12 кепиги.

ДИЦ МА ЛЕЛАШ «СЕРДАЛО» ГАЗЕТА ХАННАХЬА ЯЗЛЕ!

ТЕЛЕВИДЕНИ

23 сентябрь

І-ра ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Босбола телевидени. ІуйІранара гимнастика. 9.30 — Босбола телевидени. Бомарше. «Экран» яхача сатира Московски театра «Кхетам боаца ди е Фигаро саг йоалаяр» яха фильм-спектакль. 14.00 — «Сийлахь-йоккха гІишлошъечар балха деношъ» яха документальни фильма программа. 15.00 — Босбола телевидени. «Тохкамхой тІахьех Гидрокосмоса». 15.35 — Горький — Болхлой класс хестаер. КхоалагІа передача. 16.35 — Ерригсоюзни конкурса лауреатий эстрада артистий Амирова а Зиновьева а концерт. Свердловскера передача. 17.00 — «Триллион киловатт-сахьат даккхара гІехьа». Мехка йоккхача энергетически гІишлойн электростанцейн коллективаша вІаши ду къамаьлаш. 17.30 — Босбола телевидени. «Самукъане концерт». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Босбола телевидени. Мультфильм. 18.25 — «Котало» яха полевой почта. Передача дІахьу Советски Союза Турпала, поэзихочо Карпове. 18.55 — «Нохч-ГІалгІайчу гІолла». Информационни программа (эрсий, гІалгІай меттала). 19.15 — Документальни фильм. 19.25 — Экрана тІа кинокомеди я. «Хьадувла кхоана» яха художественни фильм. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Микалоюс Чюрленис а цун искусство а». Из ваь 100 шу дизарга. Вильнюсера передача. 22.30 — Босбола телевидени. Езача атлетиках йола дунен а Европа а чемпионат. Ленина цІерагІча Центральни стадиона спорта Дворецера передача. Пистеьяьча — кердадараш.

ІІ ПРОГРАММА

18.10 — «Вай низ доттагІаленца ба». СССР халкъий цхьоагІо советски общества боккха низ ба. «Исторически Іилмай кандидата Колзоева выступлени (гІалгІай меттала). 18.25 — «Кийча хила» яха документальни фильм. 18.45 — Сунженски района Кироза цІерагІча колхозе (гІалгІай меттала). 18.55 — Босбола телевидени. «Дунен халкъий творчество». 19.25 — «Дама-певдичка» яхача Кумыкски музыкально-драматически театра спектакль (гІумкий меттала).

24 сентябрь

І ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Босбола телевидени. ІуйІранара гимнастика. 9.30 — Экрана тІа кинокомеди я. «Хьадувла кхоана» яха художественни фильм. 14.00 — Босбола телевидени. «Воккха саги Іами» яха телевизионни документальни фильм. 14.25 — Байрон. «Вахар а творчество а». 15.10 — «Вайна Іалам довзаргда». 15.35 — Босбола телевидени. Берашта дола фильм. «Хи бухе яха город лохараш» яха художественни фильм. 16.45 — «Іилма — тахан». 17.15 — Босбола телевидени. «Пист хила эурманчаш». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Босбола телевидени. Кхерам боацаш дІа-юха лелар. Передачана юкъе дакъа лоацаш ва СССР чухьарча гІулакхий министерства ГАИ управлене начальник, милице инарал-лейтенант Лукьянов. 18.45 — «Нохч-гІалгІайчу гІолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 19.05 — Телевизионни плакат. 19.10 — «Телезу» (нохчий меттала). 19.30 — Босбола телевидени. Футболах йола олимпийски турнира отборочни матч. Советски Союза сборни — Норвеге сборни. Ленина цІерагІча Центральни стадионера трансляци. Перерывах — «Спортлото» тираж. 21.15 — «Ха». Информационни программа. 21.45 — Босбола телевидени. «Мехкарий». Передача йистеяьлча — кердадараш.

ІІ ПРОГРАММА

17.55 — Кагирхошта йола программа (нохчий меттала). 18.25 — Киножурнал. 18.35 — Республика кхашка. Юртбоахама обозрени. 18.45 — «24 сахьат». Информационни выпуск. 19.00 — Юртара гаризонташ.

РАДИО

23 сентябрь

6.30 — «Юртара Іуйре» (эрсий меттала). 7.20 — Республикански газетий обзор. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — Лирически ашараш (гІалгІай меттала). 9.00 — КПСС 25-ча съезда даха хьакъ долча тайпара накъадахар. Наурски района «Комсомольский» совхозера передача (эрсий меттала). 9.15 — «Школа, дезал, общественность» яха радиолектори. «Педагогически Іилмай Академе профтехобразоване гІулакхашта йолча Іилман Совета члена Сенченкой выступлени (эрсий меттала). 9.25 — Ашараш. 9.30 — «Къона заманхо» яха радиовыпуск (гІалгІай меттала). 16.00 — «Нагахь санна хьа дозал нормал лакхагІа дале» яха медицински Іилмай доктора Картелищева беседа (гІалгІай меттала). 16.15 — «ГІишлошъярхо» яха радиоочерк (нохчий меттала). 16.30 — Доакъараш кийчдераштa дола концерт (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гІалгІай меттала).

24 сентябрь

7.20 — Республикански газетий обзор. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — «Интернациональни дезала юкъе» яха Осмиева корреспонденци (гІалгІай меттала). 8.50 — Комсаш лелаераш, шоана дола концерт (нохчий меттала). 9.10 — Центральни телевидени Ерригсоюзни радиои политически обозревателa Виктор Шрагина «Луис Корвалана коммуниста къонахчал» яха беседа. 9.25 — Интернациональни доттагІален радиоклуб (гІалгІай меттала). 9.45 — «Къахьегамо толам баьккхача хана» яха Бокова очерк (гІалгІай меттала). 16.00 — «Партийни комитета чІоагІале» яха беседа (нохчий меттала). 16.15 — «Машара новкъа Европа» яха Кашлева беседа (нохчий меттала). 16.30 — «Балха минута а нох пайда мишта эц а» яха корреспонденци (гІалгІай меттала). 16.45 — «Юкъара хьайбаш та кхоачам хилпал доакъар ІалашДе» (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гІалгІай меттала).

ХАОТТАМ

Тахан республике гІоллеи Грозней хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 3—7 метр чІоагІа мух а хьекхаш ха хилеи фегара температура республике гІолла 18—23 Грозне 20—22 градус йІовхал йолаш хилеи тарлу. Кхоана республике гІоллеи Грозней хувцалуш морхаш а йолаш, юкъ-юкъе догІа а делхаш, ди а къувкъаш, бе-беча оагІорахьара секунде 3—7 метр чІоагІа мух а хьекхаш ха хилеи фегара температура бийсанна 11—16, дийнахьа 21—26 градус йІовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гІа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культуран отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 2-80-71; бухгалтере — 2-54-30.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем 2-80-71; бухгалтерии — 2-54-30.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект, 7/84. Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84.

Заказ № 5202.